

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

M. TURHAN TAN

TARİHTE
TÜRKLER
İÇİN SÖYLENİMİŞ
BÜYÜK SÖZLER

LİYA

**TARİHTE
TÜRKLER İÇİN SÖYLENEN
BÜYÜK SÖZLER**

M. Turhan Tan

ISBN: 978-605-5143-41-1

Liya Kitap / 20

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Demirer

Kapak Tasarımı
Leyla Çelik

I. Baskı: Haziran 2013
Baskı-Cilt: Melisa Matbaası
Sertifika No: 12088
Yayıncı Sertifika No: 18439

© Bu kitabın her hakkı saklıdır.
Yayıncının izni olmaksızın çoğaltılamaz,
kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Liya Kitap
Dr. Mediha Eldem Sok. No: 60/2
Kızılay/ANKARA
Tel-Fax: (0.312) 432 14 89
www.panamayayincilik.com
liya@panamayayincilik.com

Liya Kitap, Panama Yayıncılık'ın tescilli markasıdır.

Tarihte
Türkler İçin Söylenen
Büyük Sözler

Tasse'ın Fikirleri¹

Deviren, kırıp döken, silip süpüren yaman bir kasırgayı seher yeli gibi yumuşaklaştırmak mümkün müdür? Korkunç dalgalarını kabarta kabarta yürüyen bir denizi birden sakinleştirmek olabilir mi? Yıldırımını güle çevirme imkânı var mıdır? İnsanlar ve hatta tabiat bu sorulara: “Hayır, hayır, hayır” demekte tereddüt etmez, değil mi? Halbuki ben kasırganın seher yeline, coşmuş denizin sevimli bir göle, yıldırımın güle dönüştüğünü gördüm!

Türk'ten bahsediyorum. Düşmanına saldırırken amansız bir kasırgaya, korkunç bir denize ve insafsız bir yıldırıma benzeyen Türk, dost yanında ve silahsız kalmış düşman karşısında bir seher yelidir, berrak bir göldür. Gönül açan bu yeli kasırgaya, göz kamaştıran bu gölü coşkun bir denize, ıtırında asalet uçan bu gülü yıldırıma çevirmek doğayı da inciten bir gaflet olur!

Tasse

¹ Tasse'in sözleri *La Jérusalem Délivrée*'den ve Aldemir'in Ölümü sahnesinden alınmıştır.

Tasse Kimdir?

Tasse, veya Tasso İtalya'nın en büyük şairlerinden biridir. Şiir ile aşkın akrabalığını ve bir hamurdan çıkma şeyler olduğunu bu şair kadar belli eden örnek bütün dünya tarihinde yoktur denilse doğrudur. Çünkü Tasse aşk için yaşamış ve aşk, onu şair yapmıştır.

Anasından süt, aşk perisinden ise heyecan emerek büyüyen Tasse, 1544 yılında ve İtalya'nın Sorrente şehrinde doğdu. Aynı adı taşıyan babası da şairdi, fakat aşk perisinden ders almadığı için yüksek bir sanatkâr olamamıştı. O, şiir yolunda geri kalmaktan doğan bir kırgınlıkla oğlu-

nu hukukçu yapmak istedi. Fakat aşk perisi, yine Tasse'in elinden tuttu, şiir ve hayal âlemine soktu.

Tasse henüz on sekiz yaşındayken ilk eseri olan *Renaud*'u yazdı ve parlak bir şöhret aldı. Bu küçük eserde meşhur "Roland Furieux" şairi Arioste'u taklit ediyordu ve onun Roland'ına karşı Renaud'u yaşıtıyordu.

Ferraré Dukası İkinci Alfons, edebiyat âleminde birden doğuveren bu genç yıldıza candan ilgi gösterdi, sarayına aldı ve onu daha yüksek saraylara tanıtmak isteyerek bir ara Paris'e, Dokuzuncu Şarl'ın yanına gönderdi.

O devrin Fransız düşünürleri üzerinde de büyük etkiler bırakan Tasse, Ferraré'ye dönerken *Aminta*'yı getirdi. Bu, bir "Drame Pastoral" idi, o güne kadar eşi yazılmamış bir eserd. Ferraré Dukası, yine şairin piyesini sahnede temsil ve onu bir kere daha halkın samimi olarak beğenmesini, onu yüceltmesini sağladı.

Tasse artık yıldızlıktan çıkmış, İtalya şiirinin güneşi olmuştu. Ona herkes saygı gösteriyordu ve bütün bir memleket onunla onur duyuyordu. Fakat o, aşk perisi tarafından idare olunan bir şairdi. Şiirlerini yaratmak için muhtaç olduğu heyecanı konulardan değil, güzellerden alıyordu. Ferraré'ye döndüğü günden beri Duka'nın kız kardeşi Liyonore'ye gönül vermişti, onun aşkı ile nefes alıyor, besleniyor ve mırıldanıyordu.

İşte bu çılgınca tutkunluk arasında en büyük eserini, bütün dünyanın "ölmez" olarak kabul ettiği sanat harikasını yarattı. Bu, *Kurtulan Kudüs* (*La Jérusalem Délivrée*) adlı şaheser olup Tasse'in dehâsı onun mısralarında pırıldayıp durur.

Kurtulan Kudüs, Haçlı Seferi'ni konu yaparak ya-

zılmıştır. Şairin amacı, Hristiyanlığa cesur bir yüz çizmek ve bu yüze uygun destanlar meydana çıkarmaktır. Bu amaç kendisini fanatik duygulara, düşüncelere ve hükümlere düşürmüştür. Fakat ara sıra gerçeğe yer vermekten de geri kalmamış ve Türklere zaman zaman hayranlık göstermiştir. Tasse'in Türklerle sık sık karşılaştırdığı milletler - İlk ve Orta Çağ'dan kalma tarihi bir şöhretle- o devrin pek yüksek tanıdığı Araplar ve Yunanlılardır. Dâhi şair, bütün karşılaştırmalarında Türk'ün üstün olduğu sonucuna varır. Onun Semerkantlı Aldemir'le Selçukoğullarından Süleyman hakkındaki yazıları birer kasidedir ve bu kasidelerin ruhunu, Türk'e karşı duyduğu hayranlık içermektedir.

Kurtulan Kudüs, edebiyat dünyasında sönmez bir heyecan uyandırdı. Fakat şairin Türkleri yüksek buluşu dedikodu doğurdu, onun Liyonore'ye tutkunluğu da bu dedikoduyu körükledi ve zavallı Tasse, Ferraré'den kaçmak zorunda kaldı. Artık diyar diyar dolaşıyordu. Ve yavaş yavaş çıldırıyordu. Çünkü onun dehâsı, aşkına bağlı idi ve sevgilisinden uzak kalınca bu dehâ depresyon geçirmiş oluyordu.

Tasse, yine bu aşk yüzünden tımarhaneye de girdi, yedi sene deli hayatı yaşadı. Oradan çıkınca her bakımdan bitmişti, erimişti, yalnız "dahi şair" şöhretini koruyordu. Papa Sekizinci Clement, adı göklerde dolaşan ve kendi yerlerde sürünen büyük şaire lâyük olduğu ödülü vermek, dehâ karargâhı olan o büyük başa şeref tacı koymak istedi ve şairi Roma'ya çağırdı. Fakat Tasse, bu büyük günü göremedi, tören yapılmadan önce öldü. (1595)

Cahiz'in Fikirleri²

Türkler yaman binicilerdir. Hücumda ve devirde -bir kâtip nasıl yaprak çevirirse- Türkler de tıpkı onun gibi düşmanı çevirip bozar ve saç gibi birbirinden ayırır. On millete mensup on yiğit adamın kuvveti tek bir kimsede toplansa yine bir Türk'e bedel olamaz.

Türkler pek namuslu insanlardır. Ne harpte, ne sulhta hile bilmezler, fırsattan istifadeye tenezzül etmezler. Özleri ve sözleri doğrudur. Aralarında ihtilâf yoktur. Bir Türk'ün dalkavukluk, nifak, ayıplanacak şeyler, casusluk yapması, kibir satması, büyüklerine saygısızlık göstermesi hayal bile edilemez. Onların vatanlarına bağlılıkları bütün güzel niteliklerinin üstündedir. Memleket almaktan çok hâkim olmak için savaşı severler. Başka milletler gibi dedikodu yapmazlar, havalı sözlerden hoşlanmazlar. En çok konuştukları şey cenktir, zaferdir. Eğlenceleri ise attır, si-lahtır.

Cahiz

² Cahiz'in sözleri *Kitab-ı Fezailüt Türk*'ten alınmıştır.

Cahiz Kimdir?

Bugün: “*Rien ne se perd, Rien ne se cree*” vecizesini duymayan, bilmeyen yok gibidir. Dünyada hiçbir şeyin kaybolmadığına ve hiçbir şeyin de yeniden yaratılmadığına hepimiz inanmışızdır. Fakat çoğumuz bu bilimsel gerçeği, Lavoisier’in ortaya koyduğunu sanırız ve aldanırız. Çünkü doğanın bu en büyük kanununu Lavoisier’den 926 yıl önce tespit eden Cahiz’dir. O, birçok vesilelerle “maddenin özünün yok olmasına ve yeni bir özün de vücut bulmasına imkân olmadığını” söylemişti.

Cahiz, bilim dünyasında unutulmaz ve silinmez bir simadır, gerçekten yüksek bir şahsiyettir. Bütün düşüncelerin, duyguların ve hatta atılacak adımların, giyilecek kostümlerin dini hükümlere uydurulması gereken bir devirde o, felsefe ile ve pozitif bilimlerle candan uğraştı, akıl ile nakli uygunlaştırmaya uğraştı ve naklin sendelediği yerde akli hâkim kılmaya çalıştı. İlmi kadar cesareti de vardı, anladığını ve bildiğini söylemekten çekinmezdi. Bu suretle birçok yurttaşını mescit eşiğinden felsefe mihrabına çevirdi. “Cahiziyye” adı verilen aydınlık topluluğun lideri oldu.

Fakat dönemin zihniyeti bu korkusuzluğa tahammül edemezdi. Nitekim etmedi ve medrese, felsefeye karşı ayaklandı. Cahiz, belki bu harekete de aldırış etmeyecekti. Fakat Abbasoğulları saltanatında vezirlik edip de kendisinin ilmine saygı gösteren İbnüzziyat’ın küfürle suçlanarak

kızgın fırına atılması üzerine Bağdat'tan kaçmak zorunda kaldı. Fırında yakılan vezir onun öğrencisiydi. Öğrenciyi yakan kör düşünce, ustayı elbette daha ağır cezalandıracaktı.

Bununla beraber Cahiz, hayatını kurtarmanın yolunu buldu. Yakalanıp zincire vurulmuşken ve kızgın fırının önüne getirilmişken -engizisyon ateşinden kurtulan Galileo gibi- o da bilime hürmet eden birkaç yüksek ruhlu adamın himayesiyle ve dinleyenleri sarhoş eden açık sözlülüğünün sihri ile ölümden kurtuldu, yine bilim yolunda çalışmaya koyuldu.

Cahiz, Abbasoğulları saltanatının Türkler eline geçmeye başladığı devirde yaşadı, doğudan kitle kitle Bağdat'a akın eden Türkleri yakından görüp tanıdı. Bunlar, bu cengâver kitleler Arap hâkimiyetini yıkmak ve İslâm âlemini kendi pençelerine geçirmek düşüncesini taşıyorlardı. Bu bakımdan Cahiz'in Türklerle karşı düşmanî hisler taşıması doğaldı. Öyle iken o, Türkleri candan öven biri oldu, hatta bu büyük milletin faziletleri hakkında koca bir kitap yazdı.

Cahiz'in düzinelerce eseri varsa da bütün dünyaca tanılıp beğenilenleri *Kitab-ül Hayvan*, *Kitab-ül Beyan Vettebyin* ve *Kitab-ül Emsar* adlı olanlarıdır. Türklerle dair olan *Kitab-ı Fezailüt Türk* de çok önemli bir eserdir.

Birkaç kere ölüme mahkûm olan Cahiz çok yaşamış bir adamdı, öldüğü vakit doksan yaşını aşmıştı. O, bir yüzyıla yaklaşan bu uzun ömür içinde aşk zevkini tatmadı, tadamadı. Çünkü çok çirkindi. Bu yüzden sayısız fıkralara konu olmuştu, işte onlardan bir örnek:

Cahiz'in her gün oturduğu dükkâna bir kadın dada-

nır, hayli güzel olan bu Havva çocuğu belirli zamanlarda gelir, bir gözü örtülü olduğu halde açıkgözü ile belki on dakika Cahiz'in yüzüne bakar ve sonra dönermiş. Bütün ömründe tek bir kadın tarafından yüzüne bakıldığını görmeyen Cahiz, sekiz-on gün süren bu ziyaretten hayrete düşer ve bir gün kadına sorar:

"Bana gönül mü verdiniz çocuğum? Nedir bu ziyaretler, bu uzun bakışlar?"

Kadın şu cevabı verir:

"Kuruntuya kapılma ihtiyar. Her gün buraya gelip bakışımın sebebi pek başkadır. Şu açık tuttuğum gözüm yok mu, işte onunla ben bir gün günah işledim, bir güzele baktım, erime ihanet ettim. Şimdi sana bakmakla onu cezalandırıyorum!"

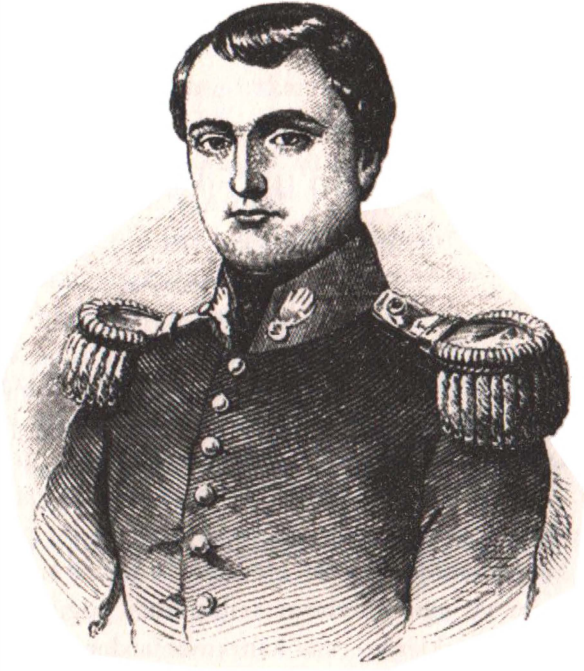
Cahiz, Basra'da doğmuş ve 868'de Bağdat'ta ölmüştür.

Napoleon'un Fikirleri¹

İnsanları yükselten iki büyük meziyet vardır: Erkeğin cesur, kadının iffetli olması. Bu iki meziyetin yanı başında her iki cinsi, kadınla erkeği şereflendiren tek bir fazilet vardır: Vatana -gerektiğinde her şeyi tereddütsüz feda edecek kadar- bağlı olmak. Bu meziyetler ve bu fazilet en büyük kahramanlığı; hayatın elemine, kederine karşı ümitsiz kalmayı ve ağır olayların acılıklarına göğüs germeyi doğurur. İşte Türkler bu çeşit kahramanlardandır ve ondan dolayı Türkler öldürülebilirler, fakat yenilemezler.

Napoleon Bonapart

¹ Napoleon'un sözleri Jules Bartaut'nun kitabından alınmıştır.

Napoleon Kimdir?

Napoleon kimdir demek, tarih nedir demeye benzer. Çünkü o, tarih kadar belli bir şeydir ve hatta bizzat tarihtir. Tarihi tarif etmek nasıl boş bir zahmetse Napoleon'un özgeçmişini yazmak da öyledir. Her okur-yazar adam, tarihin ne olduğunu ve Napoleon'un da ne demek olduğunu bilir. Onun için biz bu büyük şahsiyetin özgeçmişi üzerinde fazla durmak istemiyoruz. O, Korsika Adası'nın Ajaccio şehrinde ve 1769 yılı ağustosunun on beşinde doğdu. Ba-

basının adı Charles Bonaparte, annesinin ismi Laettita Ramolina idi. Dokuz yaşında Fransa'ya geldi. Oton ve Briyen okullarında orta öğrenimini bitirerek askeri okula geçti, 1785'te ikinci teğmen olarak diploma aldı. Henüz on altı yaşındaydı ve ufak tefek bir subaydı.

Onu Fransa'ya tanıtan, topçu yüzbaşı sıfatıyla, Toulon şehrini İngilizlerden kurtarmak için yaptığı hamledir. Tanınmış generallerin elden çıkardıkları bu büyük şehri, o geri aldı. (1793) Artık Napoleon adı dillerde geziyordu. Yine asker, bu adı tarihe de geçirmek için 1794'te İtalya seferini açtırdı ve o günden öldüğü güne kadar savaş içinde yaşadı. Montenotte Zaferi'nden başlayarak İtalya'da, Mısır'da, Avusturya'da, Almanya'da, Rusya'da, İspanya'da, Hollanda'da, Belçika'da, Millesimo, Mondovi, Lodi, Rivoli, Arcol, Cize, Austerlitz, İena, Eylau, Friedland, Eckmühl, Wagram savaşlarını kazandı. Viyana'ya diz çöktürdü, Berlin'e girdi. Roma'yı ele geçirdi, Madrid'i hükmü altına aldı, Moskova'ya kadar yürüdü, Avrupa'nın altını üstüne getirdi. Bir ara yenilerek Elbe Adası'na sürüldü, fakat on ay sonra oradan kaçarak yine Fransa'ya geldi, bütün Avrupa'nın silahlı himayesiyle tahta çıkan XVIII. Louis'yi kaçırdı, yeni baştan imparator oldu ve bütün Avrupa'ya meydan okudu. O, yüzbaşılığında, generalliğinde, konsüllüğünde ve imparatorluğunda Avrupa'yı yenmeye alışmıştı, bu sefer de belki galip gelecekti. Fakat beklediği yardımı vaktinde alamadığı için Waterloo'da yenildi. Saint-Helene Adası'na sürüldü ve orada -bütün dünyaya geniş nefes aldırان gün gerçekleşti- öldü. (1821)

Napoleon'un özgeçmişi kısaca budur. Fakat onun İtalya'ya, Mısır'a, Avusturya'ya, Almanya'ya, Rusya'ya

girip çıkışları ayrı ayrı birer tarihtir. Güzel bir dul kadın olan Josephine ile evlenişi, sonra ondan bıkip Avusturya imparatorunun kızı Marie Louise'i alışı; Roma'ya beşikteki oğlunu, İspanya ve Hollanda'ya birer kardeşini, İsveç'e bir generalini kral yapışı, bu zincirleme tarih içinde birer tarihtir.

Biz bütün bu tarihleri de bir yana bırakarak Napoleon'un birer vecize sayılan sözleri üzerinde duracağız. Bu büyük cihangir savaşmayı bildiği kadar söz söylemeyi de bilirdi. Kılıcı ve kalemi eşitsiz bir kudretle kullanırdı. Onun heyecanlı nutukları, milletlerin ruhunu inceleyen sözleri ve yazıları vardır. M. Jules Bertaut, otuz yıl kadar önce bu nutukların ve yazıların içinden en canlı olanlarını seçti, bir kitap halinde bastırdı. Bertaut'nun eserinde çok güzel vecizeler sıralanmış olup içinde: *"Eşitlik, ancak güzel bir düşüncedir. Onun gerçek olabilmesine imkân yoktur"* gibi sosyalizmi baltalayan hükümler, *"Hükümet adamının kalbi başında olmak gerektir"* gibi devletçilik bakımından değerli düşünceler, *"İtalyanlar, Avusturya'dan dayak yemek için yaratılmışlardır. Onlara savaş zevkini ve kabiliyetini verebilecek bir kanuncunun dünyaya gelmesini asırlarca beklemek lâzımdır"* gibi siyasi şakalar vardır. Napoleon, Mısır'dan Suriye'ye yaptığı akında Türklerin ruhî kudretlerini tanımak fırsatını elde ettiği için milletimiz hakkında çok iyi düşünceler meydana çıkmıştır. Hatta 1806'da Muhib Efendi'nin reisliği altında İstanbul'dan Paris'e gelen Türk elçi heyetini kabul ettiği zaman: *"Türklere gelecek hayır ve şer, onlar kadar Fransızları da sevin-dirir veya üzer."* diyerek büyük bir sempati göstermişti. Yukarıya koyduğumuz sözler de onun Türkler hakkındaki düşüncelerini belli eden vecizelerdendir.

Pitt'in Fikirleri?¹

Mısır'ı kurtarmaya çalışırken yalnız Hint yolunu açık bulundurmayı düşünmüyoruz, Türklerin hoyratça çiğnenmiş olan haklarını da savunmak istiyoruz. O Türklerin ki, tek sevdikleri şey haktır, hakikattir ve hiçbir haksızlık yapmadıkları halde haksızlığa uğramışlardır.

Biz küstahça tahrik olunarak girişmiş olduğumuz mücadelede kuvvetli olduğumuzu er geç ispat edeceğiz. Fakat haklı olduğumuzu da herkese anlatmalıyız. Korsan-
ca davranıp Mısır'a girenler, geçmiş asırları, Piramitlerin tepesinden bu korsanlığı seyre davet ediyorlar. Biz de aynı şeyi yapacağız, tarihi gür sesle çağıracağız; fakat ona mert ve civanmert Türklerin yanında yer aldığımızı göstermek ve onu hak adına, hakikat adına, adalet adına memnun etmek için!

William Pitt

¹ Pitt'in sözleri John Smith'in *Büyük Siyasiler* adlı eserindendir. Smith, Pitt'in çağdaşıdır.

Pitt Kimdir?

M.Ö. 234 yılında doğup 89 yaşında ölen Caton, herhangi bir iş için kendinden fikir soranlara o iş hakkındaki düşüncesini söyledikten sonra birden heyecanlanır ve: "*Cependant, je pens qu'il faut detruir Carthage*" (Bununla beraber

ben Kartaca'nın yıkılması fikrindeyim) diye haykırırdı. M.S. 1759 yılında doğup, kırk yedi yaşında ölen William Pitt de Napoleon Bonaparte'ın düşmesini, Fransız İhtilali'nin kısır kalmasını ülkü edinen, bu uğurda durup dinlenmeden didinen, bütün Avrupa'yı da kendi isteğine hizmetkâr edip arkasında sürükleyen büyük diplomattır.

Pitt, aynı adı taşıyan ve İngiliz inatçılığının tarihî örneklerinden biri olan şöhretli bir siyasetçinin oğludur. Babası, Amerika istiklâlini tasdik ettirmemek için ölüm döşeğinden sürüne sürüne kalkmış, düşe kalka parlamentoya gelmiş, sızlaya sızlaya ve ayıla bayıla nutuk söylemiş ve bu çırpınma arasında can verip gitmişti. Pitt, babasının iyi ve kötü bütün huylarına, alışkanlıklarına, kabiliyetlerine varis oldu, henüz yirmi iki yaşındayken milletvekili seçildi ve yirmi üç yaşında bakan, bir yıl sonra da başbakan oldu.

Amerika ihtilâli Fransa ile İngiltere'yi düşmanlaştırmıştı. Pitt, babasından miras kalan bir hınçla Fransa'ya yan bakıyordu. 1789 Fransız İhtilali üzerine başlayan büyük fırtınayı fırsat bilerek, Fransa aleyhine entrikalar çevirmeye koyuldu. Hürriyete kavuşmanın, büyük bir devrim yapmanın sarhoşluğu ile sonsuz emeller beslemeye, derin hül-yalar taşımaya başlayan Fransızlar, Napoleon Bonaparte'ın kumandası altında Mısır'a bir ordu gönderip o büyük ülkeyi işgal ettirince Pitt, maskesiz olarak harekete geçti. Kartaca'yı yıktırmak isteyen Caton gibi amansız davranarak Fransa'yı yıkma çarelerini aramaya koyuldu.

Pitt'in Türklerle Rusları birleştirerek Akdeniz'de, Mısır'da oynadığı roller ve sonra Fransa'ya el uzatmak mecburiyetinde kalan Türklere savaş açıp İstanbul'a karşı yaptığı saldırılar malumdur. Pitt bu karışık durumda önceleri

Türklerin dostuydu. Meşhur Volner: *"Fransızlar Mısır'ı almalıdır, o yolla Hindistan'a varmalıdır"* düsturunu bütün Fransızlara kabul ettirmiş ve Napoleon da Mısır'a girmekle o düsturu gerçekleştirmiş oluyordu. İşte Pitt, bu emeli Fransızların yüreğinden koparıp atmak ve o milletin bir daha aynı düşünceye düşmemesi için de bel kemiğini kırmak istedi, milyonlarca masraf yaptı, akla sığmaz dalavereleler çevirdi, Fransa'nın temelini kundakladı.

Fransa'nın, Mısır'dan uzaklaşması için donanmasız kalması gerekiyordu. Pitt bu işin başarılmasını Amiral Nelson'a havale etti ve o da: *"Mademki bu donanma su yüzündedir. Mutlaka bulacağım."* diyerek denizi taramaya girişti, nihayet Ebukır'da düşmanı yakaladı, mahvetti. Pitt, sevincinden çıldırıyordu, Amirale "Baron de Nil" unvanını verdi, İstanbul'dan ona gönderilen elmas çelengin kabul edilmesine de izin verdi.

O, bir yandan bu işleri görüp gördürürken, Avrupa'yı Fransa aleyhine ayaklandırmaya uğraşırken, Hindistan meselesini de kökünden halletmeyi ihmal etmiyordu. Richard Wellesley adlı bir vali yardımıyla, orada İngiliz hâkimiyetini -kanlar dökerek, şehirler yıkarak, tahtlar devirerek- kökleştiriyordu.

Fakat esas ülküsüne ermeden, eremeden; Napolyonun ortadan kalktığını görmeden, göremeden genç yaşında öldü. (1806) Şu kadar ki, ümitlerinde hüsrana uğramamıştı, Napoleon'un -kendi çizdiği yolda yüründüğü halde- İngiliz kudretine yenileceğine inanarak gözlerini dünyaya kapamıştı. Onun bu inancı dokuz yıl sonra gerçekleşti ve Napoleon, İngiliz yumruğu altında göçtü.

Yukarıda aldığımız sözler, Pitt'in 1798'de ve Mısır'ın

Fransızlar tarafından işgali sırasında söylediği bir nutuktur. Büyük ve inatçı diplomat, Fransızlar aleyhine açtığı savaşın siyasi zorunlulukla olduğu kadar insani düşüncelere de dayandığını söylemek istiyor ve Napoleon'un Mısır'da: *"Asker! Şu piramidin tepesinden kırk asır sizi seyrediyor"* diye haykırmasına cevap veriyor.

Pitt, eşine az rastlanır devlet adamlarındandır, yaman bir şahsiyettir.

Demirbaş Şarl'ın Fikirleri¹

Poltava'da esir oluyordum. Bu, benim için bir ölümdü, kurtuldum. Buğ Nehri önünde tehlike daha kuvvetli olarak belirdi. Önümde su, ardımda düşman, tepemde cehennem gibi püsküren güneş! Su beni boğmak; düşman, beni parçalamak; güneş beni eritmek istiyordu. Yine kurtuldum. Fakat bugün esirim, Türklerin esiriyim. Demirin, ateşin ve suyun yapamadığını onlar yaptılar, beni esir ettiler. Ayağımda zincir yok. Zindanda da değilim. Hürüm, istediğimi yapıyorum. Fakat yine esirim; şefkatin, saygın onurun, asaletin, nezaketin esiriyim. Türkler beni işte bu elmas bağa sardılar. Bu kadar şefkatli, bu kadar cömert, bu kadar asil ve bu kadar nazik bir milletin arasında hür bir esir olarak yaşamak, bilsen ne kadar tatlı!..

Demirbaş Şarl

¹ Demirbaş'ın sözleri Cent de Horn'un *Mektuplar* adlı eserindedir.

Demirbaş Şarl Kimdir?

Kendi yurdunda “İsveç Aslanı,” Frenkler arasında gençliğinden beri “Prince Belliqueux” ve Türkler tarafında “Demirbaş” diye anılan İsveç Kralı XII. Charles, XVIII. yüzyılın tanındığı en yüksek simalardan biridir. 1682’de doğdu, babası XI. Şarl’ın yerine 1697’de tahta çıktı ve pek genç olma-

sına rağmen büyük bir yararlılıkla memleketini idareye koyuldu. O sırada Avrupa'nın kuzey dengesi aksaktı, birbirine zıt ihtiraslar çarpışıp duruyordu. Bir tarafta Rusya Çarı Deli Petro, Baltık Denizi'ne tamamıyla yerleşmek istiyordu. Danimarka Kralı IV. Frederik, İsveç hükümdarlarına kaptırdığı yerleri geri almak, Holştayn Dükalığı'nı yakalamak hırsını besliyordu. Polonya Kralı ve Saksonya Prensi Ogüst de Livland'ı elde etmek fikrini güdüyordu. Bütün bu emeller, İsveç'in zararına idi. Demirbaş Şarl'ı heyecan içinde bırakıyordu.

Onsekizinci yüzyılın ilk yıllarında Avrupa'nın şimalini altüst eden harpler işte bu yüzden çıktı, ilkin İsveç'le Danimarka çarpıştı, Demirbaş galip geldi. Sonra Lehistan'la İsveç karşılaştı, yine Demirbaş üstün çıktı. Ogüst, hem yenilmiş, hem tahtından atılmıştı. Sıra Ruslarla İsveçlilerin boy ölçüşmesine gelmişti. Demirbaş, en inatçı düşman gibi görünen Deli Petro'nun üzerine atılmakta tereddüt etmedi, onu Narva'da ağır bir bozguna uğrattı. Bu zafer, bütün Baltık Denizi'ni Ruslara kapamak için yetti. Fakat Demirbaş, yendiği düşmanı öz kaynağında, Moskova'da sarıp bitirmek hırsına kapıldı, Moskova üzerine yürüdü, Poltava'ya kadar ilerledi ve bozuldu.

Umulmayan bu bozgun, çok ağırdı, Şarl'ın yaralı olması felâketin çerçevesini genişletiyordu. Arkası düşmanlarla kapalı olduğu için İsveç Aslanı'nın Rus kafesine girmesi pek muhtemeldi. Bu vaziyette Türk topraklarına sığınmaktan başka çare yoktu. Demirbaş da bu çareye başvurdu, Dinyester'i ve Dinyeper'i bin türlü güçlükler içinde aştı, Aksu kıyılarına ulaştı, bu suyu da geçince Türk topraklarına girmiş ve kurtulmuş olacaktı. Ruslar, sallara bi-

neceği sırada ona yetiştiler ve saldırdılar. Yaman bir savaştan sonra yaralı Kral suyu aşabildi, Türklerin kucağına düştü.

Demirbaş, Poltava Savaşı'ndan önce İstanbul'a bir elçi heyeti göndermek istiyordu. O emeline ermeden bu felâkete uğramıştı. Türk sınırında Babadağ muhafızı Yusuf Paşa ile karşılaşınca gülümsedi:

"Biz," dedi, "Türkiye'ye elçi gönderecektik. Meğer kendimizin gelmesi mukaddermiş!"

Demirbaş, beş yıl kadar Türkiye'de oturdu. Karargâhı önce Bender kasabasıydı, oradan Rusya'nın içini gözetliyordu. İstanbul'a Nöyke Baver adlı bir elçi yollamıştı. Onun ve daha sonra gönderdiği Ponya Tovveski adlı adamının çevirdikleri entrikalarla Topkapı Sarayı'nda önemli nüfuz kazandı, Üçüncü Ahmet'in anası Gülnuş Sultan'la dost oldu ve bu vasıta ile Deli Petro'ya karşı savaş açtırdı.

Türkler, Demirbaş Şarl'ın öcünü almakta güçlük çekmediler, Rus Çarı'nı Perut Suyu kenarında sıkıştırdılar. Fakat Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa gevşek davrandı. Çar'ın o sırada metresi bulunan Katerina'nın güzelliğine kapılarak tuzağa düşen avı serbest bıraktı, kıymetsiz bir anlaşma imzalayarak geri döndü. Bu olay, Demirbaş Şarl'ı, Poltava bozgunundan daha çok üzdü, küplere bindirdi. Fakat ok yaydan çıkmıştı, Rus ordusu ve hükümdarı kurtulmuştu. Ne yeniden savaş açılabilirdi, ne de Çar'ı ikinci defa olarak tuzağa düşürmek mümkündü.

Bundan sonra Demirbaş Şarl'ın konukluğu Osmanlı Devleti için çetrefilli bir mesele oldu. Kendisini yurduna göndermek için yıllarca çalışıldı. Deli Petro'dan yine Türklerin eliyle, intikam almak isteyen Şarl, memleketine git-

mek istemiyordu, sürekli entrika çeviriyordu. Padişah ise barışı korumak kaygısıyla onun uzaklaşmasını diliyordu. Uzun tartışmalardan, mücadelelerden ve kendisini Rus sınırından uzaklaştırmamak için Mimetoka'ya nakletmek gibi zorlayıcı tedbirlerden sonra mesele tatlıya bağlandı ve Şarl, yanında dört yüz kişi olduğu halde bir ramazan günü Dimetoka'dan çıktı, bütün Türk şehirlerinde ve köylerinde saygı görerek Erdel sınırına geldi. Orada kıyafetini değiştirip askerlerinin arasına karıştı, selametle İsveç'e ulaştı.

Semame'nin Fikirleri¹

Türk, korkmaz; fakat korkutur. Bir şey isterse almadıkça elini çekmez. Tama edilmeyecek şeylere göz koymaz. Gururu yüksektir. Hangi işe el vurursa mutlaka başarır. Fakat olmayacak işlere girmez. Basra'nın edebi, Yunan'ın hikmeti, Çin'in sanatı, Türk için çoktan belli şeylerdir.

Türklerin, yürekleri temizdir. Onlarda batıl fikirler, bozuk düşünceler yoktur. Türklerin vücutları ve sesleri gibi konuştukları dilde azametlidir. Her Türk kendini aslan, düşmanını av, atını ceylan sayar!

Semame İbn-i Eşres

¹ Semame'nin sözleri *Dürer-ül Etrak* adlı eserinden alınmıştır.

Semame Kimdir?

Ennümeyrî adı ile de ünlenmiş olan Semame, İslam dini tarihinde çok büyük rol oynamış, ortaya attığı düşüncelerle birçok insanların asırlarca vicdanlarına hâkim olmuş ve kendi adını taşıyan bir mezhebin kurucusu sıfatıyla uzun tartışmalara ve hatta arbedelere sebebiyet vermiş bir adamdır.

Semame'yi tarif eden ve teşhis ettiren Semamiyye mezhebidir ve bu mezhep mutezile fırkalarının en tanınmışlarından. Ondan dolayı Semame, Mutezile tarihine sıkı sıkıya bağlıdır ve onu iyi anlamak için bu tarihe - kısaca- göz gezdirmek lâzım gelir.

Hız. Muhammed'in ölümünden bir asır sonra Basralı Hasan adlı bir bilge tarafından belirli esaslara dayanan bir "Theologie Scolastique" kuruldu ve dini tartışmalara girildi. Kur'an ve hadis hükümleri artık gelişi güzel kabul olunmayarak üzerlerinde duruluyordu, tahliller ve tefsirler yapıyordu. Hasan'ın öğrencilerinden Ataoğlu Vasil, bu aramalar ve araştırmalar arasında, yepyeni bir yol tuttu, "Ehli Sünnet" denilen takımdan dört büyük prensipte ayrıldı. Vasil, Allah'ın sıfatlarını inkâr ediyordu. Dinin, insanlarda şekillendirdiği (iradei cüz'iyeyi) karışık bir tarifle mutlak bir irade şekline sokuyordu. Sonra cennetle cehennem arasında üçüncü bir yer kabul ve telkin etmek istiyordu. İslâm tarihinin pek büyük gördüğü bir takım şahsiyetler hakkında ise ağır hükümler veriyordu.

Hasanla Vasil, ustayla öğrenci, sonunda uyuşamadılar, elbirliği ile kurdukları yeni mektepte yan yana kalamadılar. Vasil, başka bir yolun açıcısı sıfatıyla ayrıldı. Hasan da, bu ayrılışa i'tizal adını verdi ve bu suretle bir mütezile mezhebi vücuda geldi.

Mütezililer kendilerini adalet ve vahdaniyet taraftarı olarak ilân ediyorlardı, öyle tanıtmak istiyorlardı, içlerinden ilerleyenleri veya gerileyenleri istisna edilmek şartıyla onları İslam âleminin rasyonalistleri tanımak, bizce de doğru olur. Çünkü bu mezhep liderleri -Beni İsrail'in geçmesi için Kızıldeniz'in kuruması, Musa'nın elindeki değneğin ara sıra yılan olması, İsa'nın ölüleri diriltmesi gibi hikâyeler başta olmak üzere- hiçbir mucizeye inanmıyorlardı.

İşte Semame böyle bir mezhebi daha geniş bir hür fikirlilikle müdafaa eden ve yeni prensiplerle yeni bir fırka kuran âlimlerdendir. O, Bağdat halifelerinin "Ehli Sünnet" esaslarına bel bağlayıp diğer mezhepleri yok etmeye çalıştıkları bir devirde yetiştirdi. Mütezile'den olmak artık kâfir olmak demekti. Semame, bu durumda, hem bağlandığı mezhebe sadık kaldı, hem o mezhebe yeni bir fırka ilâve etmek cesaret ve kudretini gösterdi.

Semame'nin dini düşünceleri ile ilgilenmek bize gerekmez. Bugün için onlar birer fikir fosilinden başka bir şey değildirler, en küçük bir hayat zerresi bile taşımazlar. Fakat halifelerin kara baskısı, zindanların korkunç ağzı ve darağaçlarının göz karartan hain yüksekliği önünde bağlılıklarına sadık kalacak kadar medeni cesaret gösteren bu bilgili adamın herhangi bir kanaatinde ve hükmünde değer vardır. Çünkü o ayarda bir adamın yalnız duyduğu ve

inandığı gerçekleri ifade ettiğine şüphe edilemez. Bundan dolayı onun Türkler hakkında söylediği sözleri bu seriye geçirmekte tereddüt etmedik.

Semame X. yüzyılın başında yaşamıştır. O asır, Türklerin Abbasoğulları saltanatında büyük roller oynadığı tarihe tesadüf eder. Bu itibarla Semame -tıpkı Cihaz gibi- Türkleri yakından görmüş, yakından tetkik etmiş ve yakından tanımak fırsatına ermiştir. Verdiği hüküm, gözleme dayandığı için kuvvetlidir ve o derecede de samimidir.

Kont de Bonneval'in Fikirleri

İstanbul, pırıltılı ışıklar ve güzel kokular diyarı. Bosfor, Asya'dan Avrupa'ya ve Avrupa'dan Asya'ya akıp gelen bu ışıkların ve kokuların mavi dantelden yapılma uzun bir süzgeci. Korndor, iç liman, Bosfor'dan beriye geçen güzelliklerin son yıkandıkları havuz. Bu şehir, şüphe yok ki, cennetten bir köşedir. Fakat bana Fransa'yı unutturamıyor.

İstanbul, zeki ve iş bilir bir adam için her şeyi vadeden bir âlem. Burada şan var, şeref var, servet var. Fakat kazanılan bütün bu şeyler, yüreğimden yurt aşkını söküp atamıyor.

Bununla beraber burada kalıyorum. Çünkü Türkleri seviyorum. Onlar, cennetten bir köşe olan bu eşsiz memlekete yakışan, eşsiz insanlar. Yaradılışlarında semavî bir azamet, gönül alışlarında ise meleklerde bulunmayan bir alçak gönüllülük var. Bu büyük ruhlu milletin arasında vatanımı unutmaktan korkuyorum. Vatan, aziz ve pek aziz. Fakat Türk'te aziz ve çok aziz!

Kont de Bonneval

Kont de Bonneval Kimdir?

XVIII. yüzyılın ilk yarısında bütün Avrupa'da tanınmış, devrin birçok olaylarına adı karışmış yüksek bir şahsiyettir. Fransız'dı ve Fransız tahtını işgal eden Bourbon hanedanı ile yakından akrabalığı vardı. 1675'te Limousin kasabasında doğdu. Debdebeli ve velveleli bir hayat geçirdi. Mahir bir askerdi. Bu sebeple çarçabuk şöhret aldı, belli başlı kumandanlar arasına katıldı. Fakat Kral XIV. Louis ile geçinemedi. "Hükümet benim!" diyen ve kendini "Güneş Kral" diye tanıtmak isteyen Louis, gerçek kıymetlere pek

az değer verir ve hoşuna gitmeyen meziyetleri çiğnemekte tereddüt etmezdi. Bu despotluk huyundan dolayı Kont de Bonneval'in de kalbini kırdı ve onu Fransa'dan uzaklaştırmak mecburiyetine düşürdü.

O sırada, Yedi Yıl Savaşları hüküm sürüyordu, Avrupa'daki dengeler yeni bir şekil almak üzere bulunuyordu. Görünüşte çarpışan Avusturya ve Fransa nüfuzu idi. Bu iki devlet, Avrupa hegemonyasını paylaşmak için gizli ve açık çarpışıyordu. Fakat en büyük rolü karada Prusya, denizde İngiltere oynuyordu. Bu durumda Avusturya, Fransız kumandanına büyük bir istekle kucak açtı. Krala küsen Kont'un hıncından Fransa aleyhine istifade etmek istedi.

Kraldan gördüğü hakareti unutamayan, fakat Fransız olduğunu da hatırdan çıkaramayan Kont de Bonneval'in durumu çok nazikti. Alıştığı gibi yaşamak için Avusturyalılara hizmetkâr olmak ve Fransa aleyhine çalışmak gerekiyordu. Bunu yapamayınca serseri bir ömre mahkûm kalmak icap ediyordu.

Bonneval, hayatın zaruretiyle vicdanın emirleri arasında uzun zaman bocaladı, birbirine uymayan bu iki zıt kuvvetleri mümkün mertebe uygunlaştırmaya çalıştı, yıllarca süren o kanlı ve karışık olaylar içinde dengeyi kaybetmemeye savaştı ve bu işin sarpa sardığını görünce Avusturya'dan uzaklaştı, Türkiye'ye sığındı.

Kont'un Türkiye'de geçirdiği hayat, roman konusu olacak kadar canlı ve heyecanlıdır. O, çevreye uyum sağlamak için dinini değiştirdi, ilkin Ahmet Ağa oldu, sonra zekâsı ile dikkat uyandırarak paşa unvanını kazandı, humbaracıbaşılığa geçti. Padişah, sadrazam, vezirler onu

seviyorlardı, sık sık ödüllendiriyorlardı. Şeyhülislam'la hoca takımı da bu şöhretli askerde ilâhî bir hidayetin ışığını sezip kendisine muhabbet gösteriyorlardı.

Kont'un güzel bir konağı, o devrin gerektirdiği şekilde kurulmuş harem dairesi, debdebesi ve tantanası vardı. XVIII. yüzyılın parmakla gösterilen bir serserisi, meşhur Kazanova, başından geçen olayları anlatırken Kont de Bonneval'le de İstanbul'da görüşüğünü yazar ve onun kibar bir doğulu gibi şiir ve sihir içinde yaşadığını anlatır.

Şurası muhakkaktır ki Kont de Bonneval, Türkiye'de Kumbaracıbaşı Ahmet Paşa olmakla beraber ruh ve kalbiyle Fransız kalmıştı. Ayağı Türkiye'de, yüreği Fransa'da bulunuyordu. Yukarıya koyduğumuz sözlerinde de bu yurt özlemi apaçık sezilmektedir. Bununla beraber o, kendisine şerefli mevkiler veren Türklere elinden geldiği kadar hizmet etmeye çalışmıştır.

Kont de Bonneval, İslâm dinine girip de Ahmet adını aldıktan sonra -birinci mısrası düşük olan- şu mührü kazdırmıştı:

*Dini islâmdır atayı müteal
Ulu nimet sana Ahmed 'bu neval'*

İkinci mısradaki neval, nimet manasını ifade etmekte olup "bu" kelimesiyle birleşince onun öz ismini de gösteriyor. Demek ki Türk şair, şu kelime oyunu ile Kont'un Fransızlığını da açığa vurmak istemiş! Zarif bir düşünce!

Kont de Bonneval, 1746'da ve pek sevdiği Türklerin arasında öldü.

Lady Montague'nün Fikirleri¹

Asil bir Türk kadını nasıl giyinir, bunu öğrenmek istersiniz, değil mi? İşte yazıyorum:

Onun arkasında dolama denilen bir gömlek vardır, düğmeleri nohut iriliğinde elmastan yapılmıştır. Dolama, daha küçük çapta elmaslarla süslü iki iğne ile kemere tutturulmuştur. Ten üzerindeki iç gömleği baklava biçiminde iki elmas düğmeyle ilikli. Kemer, gayet geniş ve baştanbaşa elmas. Gerdan, dize kadar inen üç dizi inci ile sarılı. Dizilerden birinin ucunda Hint tavuğu yumurtası kadar büyük bir zümrüt asılı.

Asil Türk kadınının küpeleri, takıldığı yere yakışacak değerdedir. Yüzükler de öyledir, güzel ve pek güzel olan parmakların zarafetini kendi ışıklarıyla aydınlatıp dururlar. Benim gördüğüm Türk kadınlarındaki süslerin yarısı kıymetinde süs taşıyabilen Avrupalı bir kraliçe yoktur.

Fakat dostum, Türk kadınlarının en büyük süsü, Türk oluşlarıdır. Bana öyle geliyor ki bunlar, süslenmek için elmas veya zümrüt takınmıyorlar. Belki o taşların

¹ Lady Montague'nün sözleri *Şark Mektupları*'ndan alınmıştır.

üzerlerinde taşımakla süslemiş, kıymetlendirmiş oluyorlar. Çünkü her Türk kadını canlı bir inci ve paha biçilmez bir pırlantadır. Her kadın, para sahibi olabilir ve birçok elmas edinebilir. Fakat elmasa güzellik veren Türk kadını, tabiat ancak Türkiye’de yaratır.

Lady Montague

Lady Montague Kimdir?

Lady Montague, XVIII. yüzyıl Türkiye'sini Batı'ya tanıtan yüksek sezışli, yüksek görüşlü ve derin duygulu bir İngiliz kadınıdır. 1689'da doğdu, eşsiz güzelliğı ile ve ondan daha

kalıcı olan keskin zekâsı ile yine yaşında mağrur ve meşhur gönüllerde yer aldı. Addison gibi edipleri, Pope gibi şairleri, Congreve gibi piyes üstatlarını büyüledi, Londra'nın hem gülü, hem bülbülü oldu!

Bu gül, ıtırını içinde saklıyor, bu bülbül, en içten melodilerini kendi seçeceği adam için saklıyordu. Bu bahtiyarlığa Lord Wortley Montague erdi, Londra güzelini kendine nikâhlamakla mesut ve meşhur oldu.

Kral II. George, bu bahtiyar adamı elçi yapıp İstanbul'a gönderdi. (1717) O sırada Osmanlı payitahtı Lâle Devri'nin ilk günlerini yaşıyordu. Lady Montague, işte o şiir ve musiki dolu devrin birçok safhalarını gördü. Çırağan eğlencelerine karıştı, helva sohbetlerinin tadını bol bol emdi, Nedim'i tanıdı, Nevşehirli İbrahim Paşa'yı tanıdı, Üçüncü Ahmet'i tanıdı ve Sadabâd köşklerinin esrarlı zevkini uzun uzun tattı.

Lady Montague, gördüğünü yazan ve olaylardan aldığı hazzı zarif cümlelerin koynunda yaşatan kudretli bir kadındı. İstanbul'dan da İngiltere'deki dostlarına boyuna mektup yolluyordu, her günün heyecanlarını o vasıta ile yurttaşlarına sirayet ettiriyordu. En çok mektuplaştığı dost, âşıkları içinde birinci numarayı alan şair Pope ile bir Kontes'ti.

Lady Montague, İstanbul'un Lâle Devri'ndeki yüksek tabaka hayatını pek canlı surette İngilizlere tanıttırmıştır. Boğaz kıyıları, Belgrad köyü ve ormanı, saraylar, sultanlar, paşalar onun mektuplarında oldukları gibi görünür.

Bu zeki ve duygulu kadın, Lâle Devri kapanmadan yurduna döndü, çiçek aşısı hakkında ilk bilgiyi de İngiltere'ye o götürdü. Lord ve Lady Montague'nün İstanbul'dan

dönüşlerine kadar çiçeğin aşısı ile tedavisi Avrupa'da bilinmiyordu. Halbuki Türkler, bu işi pratik bir şekilde yapıp duruyorlardı. Lady Montague, aşısı işini bir fikir olarak Londra'ya taşıdı ve bu fikir, sonunda bir serom oldu.

Lady Montague, kırkıktan sonra hırçın bir hayat geçirdi, hattâ pek sevdiği şair Pope'la ve kendi kocası ile bozuştı. Vatanında oturamayacak kadar titizlendi, İtalya'ya gitti, uzun yıllar Venedik'te yaşadı, yurduna döndüğü zaman ihtiyardı, bitkindi, çünkü yetmişini aşmış bulunuyordu. Bu harap mabet, o acıklı vaziyetinde daha uzun müddet ayakta kalamazdı ve kalması bir facia olurdu. Tabiat, o kadar zalim olmadı ve yıkılan güzellik mabedini 1762'de toprak altına göçürdü.

Lady Montague'nün *Şark Mektupları*, kendi ölümünden sonra dostları tarafından sıralanıp bastırılmıştır. Madam de Sevigne, Fransız edebiyatında neyse Lady Montague de İngiliz edebiyatında odur. Zeki ve duygulu kadının bıraktığı eser, İngiliz klasikleri arasında sarsılmaz bir yer işgal etmektedir.

Chateau Briand'ın Fikirleri¹

Şehitlerin izleri üzerinde yürüyorum. Yunanistan'ı gezdim. Anadolu'yu dolaştım, Torosları aştım. Filistin'e ulaştım. İncil'in şefkatli sesini bütün bu ülkelerde gezdirip ebediyetin kulağına haykıran ve bu ilâhî hizmeti yapmak uğrunda kanlarını seve seve akıtan şehitlerin hatıraları ile yüz yüze geldim.

Bu yüzleşme, dünyevî heyecanların uhrevî zevklerle karışması gibi bir şey. Fakat bu ruhsal boğulma içinde büyük bir gerçek seziliyor. Şehitlerin ölmeyen izleri yanında Türklerin de -ruhlara görünen- heykelleri!... Olimpin zirvesinde, Anadolu yaylasının ezelden ebede selam götüren rüzgârları içinde; Toroslar'ın heybetli uzanışında, Filistin'in ılık havasında hep bu heykellerin -uzun ve şerefli bir tarih terennüm eden- yüksek endamı yaşıyor.

Hristiyanlık zeytin dalını sulayan şehitler ise o dalın doğduğu yerde kırılmamasını Türklerin temin ettiğine inanmak lâzım. Bu millet, gerçekten merhametli ve hoşgörülü. İnanmadıkları hakikatlerin de yanı başlarında yaşamasına göz yumuyorlar. Bu, kendi kudretlerine mağrurane güvenmekten ileri gelen bir hareket de olsa soyluluktur.

Chateau Briand

¹ Viconte de Chateau Briand'ın sözleri *Journal des Debats*'da çıkan *de Paris â Jerusalem* eserini izah başlık yazı serisinden alınmıştır.

Chateau Briand Kimdir?

İlhamını en çok dinden, Hristiyanlığın korku ve hayali inceliklerinden alan, daha doğrusu dini edebiyat yapan Chateau Briand, XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın ilk yarısında adı en çok anılan bir şair ve bilgindir. Ölümün-

den sonra da uzun zamanlar Fransız edebiyatı üzerinde tesiri görüldü ve romantizmin babalarından birisi sayıldı.

Chateau Briand, 1768'de doğdu, genç yaşta asker ve subay oldu. Amerika'ya gidip vahşiler arasında dolaştı, vatanına dönünce Büyük ihtilalin cereyanına kapıldı, yaralandı, İngiltere'ye kaçtı. Aldığı yara, onu kılıçtan ayrılıp kaleme sarılmak fikrine düşürdü ve Fransız İhtilali ile eski ihtilaller arasında kıyaslama yapan bir eserle ilk kalem tecrübesini yaptı.

Fakat yarı açtı, İngiltere'de sefil bir hayat geçiriyordu. Pek sevdiği annesinin ölümü, o hayatın acılıklarını çoğalttı ve Chateau Briand işte bu durumda dinden teselli aramaya koyuldu. Kendine büyük bir şöhret kazandıran *Geine du Christianisme* eseri, o buhranlı ve sıkıntılı günlerin hatırasıdır.

Chateau Briand'ın ikinci ve üçüncü eserleri *Atala* ile *Rene'*dir. Napoleon bu eserler yüzünden ona ciddi bir ilgi gösterdi, ilkin Roma elçiliği kâtipliğine yolladı, sonra İsviçre'deki Valai Cumhuriyeti komiserliğine tayin etti. O, siyasi hayata karışmış olmakla beraber edebiyatta yeni bir çığır açmak düşüncesini bırakmıyordu ve dini edebiyat yapmak ülküsünü güdüyordu. Fransa'da yüz göstermiş olan hissi anarşi de böyle bir hamleyi teşvik edecek mahiyetteydi.

Chateau Briand, bu düşüncenin zoruyla Yunanistan'da, Anadolu'da, Filistin'de, Mısır'da uzun bir seyahat yaptı ve Fransa'ya dönünce *Des Martyres* (*Şehitler*) adlı eserini yazıp bastırdı. *Şehitler*, uzun ve mensur bir şiirdir. Hristiyanlığın destanıdır. Ahenkli parçaları, kudretli tasvirleri çok olmakla beraber sıkıcıdır, okuyanları hem hüzne, hem yorgunluğa düşürür.

Chateau Briand, Bourbonların Fransa tahtını tekrar ele geçirmeleri üzerine o hanedanla Bonaparte'ı karşılaştıran ve Bourbonları üstün çıkaran bir eser yazdı. XVIII. Louis bu kitabın kendisi için büyük bir ordudan daha fazla yardımı dokunduğunu söyledi, şairi senatör yaptı. Bu suretle yeniden başlayan siyasi hayat on beş sene kadar sürdü ve Şehitler yazarı Berlin, Londra elçiliklerinde, kongre delegeliğinde, dışişleri bakanlığında bulundu. Kabineden çekildikten sonra *Debats* gazetesinde muhalifleri aleyhine uzun yazılar neşretti. 1830'da senatörlüğü de bırakıp kendini büsbütün edebiyata verdi, *Natehz*'i yazdı, tarihi ve edebi tetkikleri içeren bir eser daha bastırdı ve ölümünden sonra basılan *Memoris D'Outre-Tombe* adlı eseri hazırladı, 1848'de öldü. Mezarı, doğduğu yerde, Saint-Malo'dadır.

Bizi ilgilendirmemesi doğal olan dini düşünceleri ve o düşüncelere dayanan hükümleri bir yana bırakılırsa Chateau Briand'ı, dikkatle okunmaya lâyık bir şair olarak kabul etmekte tereddüt edilemez.

Campanella'nın Fikirleri¹

İçinde yaşadığım şafaksız gecenin, bir sabah sona ermesini istemiyorum. Böyle bir sabahın sonu yine gecedir. Çünkü zindanın dışında zulüm var ve zulüm hür fikirlere ancak gece vaad eder. Ben bir "Güneş Ülke"nin hasretini çekiyorum. Bu ülkede gece olmasın ve insanlar, karanlık kavramını orada tanımasın!

"Güneş Ülke"yi, yeryüzünde bulmak mümkün mü? Fikir hürriyetine, vicdan hürriyetine, dil hürriyetine ilişmeyen Türklerin varlığı -hiç olmazsa yarın- böyle bir ülkenin var olacağını bana zannettiriyor. Mademki düşünceyi zindana koymayan, hakikat sevgisini zincire vurmayan bir millet, o cesur ve adil Türkler var. Üzerinde yalnız hakikatin, adaletin ve hürriyetin hüküm sürdüğü bir Güneş Ülke (Civitas Solis) yarın neden vücut bulmasın?

Campanella

¹ Campanella'nın sözleri Cardinal Berulle'e yazdığı bir mektuptan alınmış olup bu mektupta tarihçi Henault tarafından yazılıp *Âlim Kardinaller* adını taşıyan kitapta görülmüştür.

Campanella Kimdir?

Civitas Solis (Güneş Ülke) kitabını yazan, zamanımızdan üç yüz yıl önce mutlak bir komünizme değer vererek insanlar için yeryüzünde bir cennet kurmayı düşünen Campanella,

kudretli bir İtalyan filozofudur. 1568'de Kalabra'nın Stilo şehrinde doğmuş ve 1631'de Paris'te ölmüştür.

Campanella, Türk kudretinin ve Türk cesaretinin bütün medeni dünyada destan yapıldığı, Avrupalı annelerin yaramaz çocukları "Türkler geliyor!..." diye korkuttuğu ve fakat yine o Avrupa'da Luther gibi mezhepsel devrimler yapan adamların Türk adaletine hayranlık gösterdikleri bir devirde yaşadı.

O, son derece hür düşünceli bir adamdı. Dominiken papazlarından olduğu halde kilisenin yaşatmak istediği skolastik felsefeye savaş açmaktan çekinmedi, ilimde ve felsefede tecrübî sisteme bütün samimiyetiyle taraftar oldu.

Rönesans devrinde böyle bir davranış kolay kolay baltalanamazdı, fikirler -şöyle böyle- açıklığa doğru gidiyordu. Fakat kilisenin ilmi bir zincir olarak kullanılması skolastik felsefenin gelişigüzel hırpalanmasına da göz yumamazdı. Bu sebeple Campanella'yı ezmek için bir yol arandı ve onun -fazla liberal ve radikal olan- siyasi düşüncelerine hücum edilerek kendisi zindana atıldı.

Zavallı filozof tam yirmi yedi yıl zindanda kaldı, lâkin kanaatlerinden hiçbir şey feda etmedi ve belki o kanaatlere bağlılığı bu ağır zulüm yüzünden çoğaldı, kuvvetlendi. Nihayet Papa Sekizinci Urbain, merhamet gösterdi, otuz üç yaşında ve ömrünün en verimli çağında zindana atılan filozofu, altmışıncı yaşına ayak bastığı yıl serbest bıraktırdı.

Fakat baskı, kilisenin ve tahtın zorbalığı, filozofu gözden uzak tutmuyordu. Onun ihtiyarlaşmış, yıpranmış olmasına rağmen, hâlâ özgür fikirlilikten uzaklaşmadığı,

eski anlaşmalarına sadık kaldığı anlaşılır anlaşılmaz hücumlar tazelendi. Henüz kapanan zindan kapısı, Campanella'nın kırık hayatı üzerine yeniden açılacak gibiydi.

Filozof bu tehlikeyi sezince vatanını bıraktı, Fransa'ya sığındı ve orada Kardinal de Richelien'den himaye gördü, öncekine göre refah içinde son günlerini yaşadı.

Campanella'nın iki eseri vardır. Biri, *Akli ve Hakiki Felsefe* adını taşır. Kiliseyi küplere bindiren bu kitaptır ve filozof orada, metafizik hakkındaki düşüncelerini pervasızca ortaya koymuştur. İkinci eserinin adı *Güneş Ülke'* dir. İtalya devlet adamlarını kızdıran da bu kitaptır. Yukarıya koyduğumuz sözler, filozofun bu ikinci kitapla ilgili olup bir dostuna yazdığı mektuptan alınmıştır.

Prens Eugene'in Fikirleri¹

Galip geldik Haşmetpenah, düşmanı yendik. Sadrazamın mührü bile şimdi elimde. Elmas Mehmet Paşa, muzaffer kılıçlarımızın altında can verirken Bab-ı Âli'nin hümayunu şiddetinize karşı diz çöktüğünü göstermek ister gibi Padişah'ın mührünü de bize bıraktı.

Şimdi Theiss nehri, büyük zaferlerinizin şanlı hikâyesini Tuna'ya götürüyor. Bu hikâye o yolla denizlere ve sonsuzluğa gidecek. Fakat Haşmetpenah, itiraf etmeye mecburum: Türkler, taşıdıkları parlak şöhrete lââyık bir biçimde dövuştüler, Türk'e yakışır bir feragatle ve yiğitlikle çarpışa çarpışa öldüler. Onların sönüşü pırıltılarla göz kamaştırdıktan sonra sönen şimşekleri andırıyor. Karşımızdan, ağır ağır kaybolan bir ışık kütlesi gibi, beyaz bir eriyişle çekildiler, görünmez oldular. Onların galibiyetleri gibi mağlubiyetleri de şanlı ve ibretli!

Prens Eugene

¹ Prens Eugene'in sözleri Engel'in *Vesikalar* adlı eserinden alınmıştır.

Prens Eugene Kimdir?

Osmanlı tarihinde kanlı bir savaş faciası vardır: Zanta. 1683'te meydana gelmiş olan Viyana bozgunundan sonra Avusturya, Polonya, Venedik, Malta hükümetleri el ele verip bir Haçlı Seferi açmışlardı. Moskova Çarlığı da bir aralık bu heyete girdi, Türkleri Avrupa'dan çıkarmak emeli ile dört yandan saldırılara başlandı.

Tam on altı yıl süren bu dört cepheli savaşta Osmanlılar bütün Macaristan'ı, Mora'yı ve bir kısım adaları elden çıkarmışlardı.

Prens Eugene, işte o devrin en tanınmış bir kumandanıdır ve Zanta kahramanıdır. Kendisi Fransızdır, Parislidir, 1663'te doğmuştur. Fakat -yine bu sütunlarda özgeçmişini yazdığımız Kont de Bonneval gibi- XIV. Louis'den hakaret gördüğü için vatanını bırakıp Avusturya'ya sığınmıştır. XIV. Louis'nin barışmaz bir düşmanı olan İmparator Leopold, bu genç ve ihtiraslı Fransız asilzadesinden yararlanmayı bildi, onu Fransa aleyhinde bile kullanacak kadar mehareet gösterdi.

Prens Eugene'in esas şöhreti Osmanlılarla yaptığı savaşlarda başlar. O, yenildikçe cesaret ve kuvvet bulan bir kumandandı. Türklerle yaptığı ilk savaşlarda sürekli mağlup oluyordu. Fakat yenile yenile, yenmeyi öğrendi ve nihayet Zanta'da bütün mağlubiyetlerini unutturan bir zafer kazandı. (1697)

Zanta, Theiss suyu üzerinde bir kasabadır. Sadrazam Elmas Mehmet Paşa'nın kumandasındaki bir Osmanlı ordusu orada, Prens Eugene'in idare ettiği Avusturya ordusu ile karşılaştı, kanlı bir savaş yaptı. Eugene, Osmanlıların savaş ve tabiye usullerini gayet iyi öğrenmişti, hangi sınıf askerin dayanıklı ve hangi takımın zayıf bulunduklarını biliyordu. Bu bilgi ile mahirane manevralar yaptı, Osmanlı ordusunu bataklıklara sürdü ve galip geldi.

Zanta'da Sadrazam Elmas Mehmet, kumandanlardan Mısırlıoğlu İbrahim, Tamişvar muhafızı Koca Cafer Paşalarla Yeniçeri Ağası, on üç fırka kumandanı, yirmi bin asker şehit olmuş ve on bin kişi de Theiss Suyu'nda bo-

ğulmuştu. Ordunun bütün ağırlıkları ve sadrazamlara verile gelen Padişah mührü de Avusturyalıların eline geçmişti.

Prens Eugene'in kazandığı bu parlak zafer, Karlofça Antlaşması'nın imzalanması ve Tamişvar eyaleti müstesna olmak üzere Transilvanya'nın, Macaristan'ın Avusturya'ya, Podolya ile Batı Ukrayna'nın Lehistan'a, Dalmaçya'nın ve Mora'nın Venedik'e bırakılması sonucunu verdi.

Fakat Prens Eugene, Türkleri Avrupa'dan çıkarmak ülküsüne sadakatini muhafaza ediyordu. Başvekil sıfatıyla Avusturya'yı idare ederken bir vesile buldu, Karlofça Antlaşması'nın bozulduğunu ileri sürerek Osmanlı İmparatorluğu'na yeni bir savaş açtı. (1715)

Petro Varadin'de Sadrazam Ali Paşa ordusunu ağır bir bozguna uğrattı. Ali Paşa alnından vurularak ölmüş ve Prens Eugene 114 topla 150 sancak elde etmişti. Ertesi sene Eugene, Belgrad'ı kuşattı, yardıma gelen Osmanlı ordusunu, on bin şehit verdirerek püskürttü ve şehri aldı. Kendisi de bu savaşta bir Türk kurşunu ile yaralandı.

Bu zaferler, Avusturya imparatorunun Fransız başkumandanına Pasarofça Antlaşması'nı Bab-ı Âli'ye imzalatmak imkânını hazırladı ve bu muhade ile de Tamişvar, Kuzey Sırbistan, küçük Ulah toprakları Türklerin elinden çıktı.

Prens Eugene İtalyanlarla, Fransızlarla, Bavyeralılarla yaptığı savaşların da çoğunu kazandı. Ren sahillerinde zafer gösterileri yaptı ve 1736'da öldü. Viyana'ya zengin bir kütüphane ile nadir sanat eserlerini barındıran güzel bir koleksiyon armağan etmiştir.

Lord Beaconsfield'ın Fikri

1853'te bir diplomatımız bize Petersburg'dan korkunç bir proje ve gülünç bir kelime getirdi¹. Bu proje Osmanlı İmparatorluğunun nasıl paylaşılması lâzım geldiğini gösteriyordu. O kelime ise Türkleri hasta adam olarak tarif ediyordu. Biz, Sivastopol harbinde Türklerin yanında yer alarak o projeyi suya düşürdük. Hasta adam da o savaş sırasında ve sona erip ermediği henüz kestirilemeyen son savaşlar içinde diri ve gerçekten diri olduğunu gösterdi.

“Ben, Osmanlı İmparatorluğunun sıfıra inen kudre-

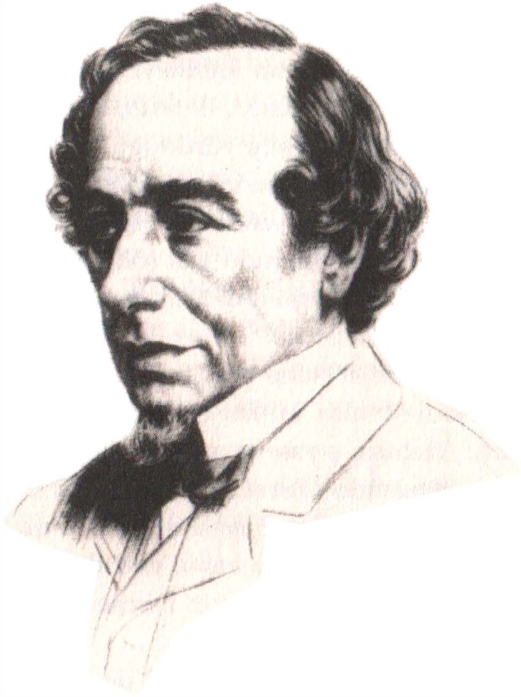
¹ 1853 senesi ocak ayının dokuzuncu gecesi Petersburg kış sarayında verilen bir müsamerede Çar Birinci Nikola İngiliz elçisi Sir Hamilton Seymur'u bir köşeye çekti, Türkiye işlerinden söz açtı:

“Kollarımız arasında,” dedi, “ağırca hasta bir adam var. Mirasını şimdiden paylaşmalıyız.”

Elçi: “Hasta bir adamı korumak, kerim ve kuvvetli olanlara şeref verir” demekle beraber, Çar'ın projesini de öğrenmekten geri kalmadı. Bu projeye göre İngiltere'ye, Mısır'la Girit verilecek ve Rusya Eflak'la Boğdan'da, Sırbistan ile Bulgaristan'da teşekkül edecek prenslikleri himayesi altına alacak, İstanbul'u da geçici kaydı ile işgal edecekti. Lord Beaconsfield, işte bu diyaloga işaret ediyor.

tinden bahsetmiyorum. Türk n hasta olmadığını söylemek istiyorum. Fena bir idare, sürekli bir bakımsızlık, i li dışlı ihtiraslar bu asil milleti belki hasta gösteriyor, lâkin o, canlı ve yaşamaya kabiliyetli olduğunu her fırsatta hayrete değer bir bahadırlıkla ispat etmekten geri kalmıyor, benim kanaatim Türklerin Avrupa muvazenesi için gerekli bir unsur oldukları merkezindedir. Berlin'e de bu kanaatle gidiyorum. T rk n ezeli meziyetlerini, tarihi faziletlerini, yüksek kabiliyetlerini inkâr etmeyelim."

Lord Biaconsfield

Lord Beaconsfield Kimdir?

XIX. yüzyılda adı en çok anılan İngiliz diplomatlarından biridir. Yahudi'dir, asıl ismi Benjamin Disraeli'dir. 1805'te doğdu, ilkin edebiyata bağlandı, güzel hikâyeler ile şöhret kazandı. Almanya'yı, İtalya'yı, Türkiye'yi, Mısır'ı dolaştı. Habeş iline kadar gitti, dönüşte *Genç Duka* adlı bir roman ve nefis bir seyahatname yazarak bütün İngiltere'ye kendini tanıttı, milletvekili seçilerek parlamentoya girdi. Kalemindeki güzel sanat kadar dilinde de açıklık vardı. Bu se-

bepile avam kamarasında çarçabuk parladı, muhafazakâr fırkasının lideri oldu.

Benjamin Disraeli'nin kabineye ilk girişı 1852'dedir ve Maliye Bakanı sıfatıyladır. O tarih, Kırım Savaşı'nı hazırlayan siyasi telaşların alıp yürüdüğü devre tesadüf eder. Büyük diplomat bir ara yerini muhaliflerine terk ettikten sonra 1859'da yine -aynı sandalyeyi işgal ederek- kabineye girdi. Palmerston ve Gladston gibi şöhretli siyasilerle iç ve dış politikada parlak mücadeleler yaptı. 1868'de birinci defa olarak Başbakan oldu.

Liberal partiye karşı mağlup olarak bu makamı bırakınca kalemi ele aldı. Luther'e adlı meşhur hikâyeyi yazdı. Kraliçe Victoria siyasette ve edebiyatta gerçekten bir yıldız olan Benjamin Disraeli'yi ödüllendirmek istediğinden kendisine "Lord"luk payesi verecek oldu. Yazar diplomat bu iltifatı karısı adına kabul edebileceğini söyledi ve bu suretle kendisi yine Benjamin Disraeli olarak kaldı, karısı "Leydi" oldu.

Candan sevdiği karısının 1862'de ölmesi üzerine sıkıntılı günler geçirdi ve 1864'te Gladston'u düşürerek yeniden başbakanlığa geçti. Kraliçe bu sefer ısrar etti ve ona Lord Beaconsfield unvanını kabul ettirdi. Bu ad, İngiltere'nin Buckingham eyaletindeki küçük bir kasabanın isminden alınmadır.

Lord Beaconsfield'ın büyük bir arzusu vardı: İngiltere krallarını Hindistan İmparatoru yapmak. O emeline bu seferki başbakanlıkta erdi, Kraliçe Victoria'yı parlak bir törenle Hindistan İmparatoriçesi ilân ettirdi ve büyük kıtayı İngiltere'ye sıkı sıkıya bağlamış oldu.

Biaconsfield, Hersek ve Karadağ ihtilâlleri, Bulgaris-

tan karışıklıkları yüzünden 1876'da patlamak üzere bulunan Osmanlı-Rus Savaşı'nın önüne geçmek için çok çalıştı, Yıldız Sarayı'nın yönetsel hataları yüzünden başarılı olamadı. Fakat savaş çıktıktan sonra her fırsatta Türklerin lehinde bulundu, Plevne Müdafaası vesilesiyle hararetli nutuklar verdi ve Rusların en nihayet galip gelerek II. Abdülhamit'e Ayastefanos Antlaşması'nı imza ettirmeleri üzerine bütün nüfuzunu kullandı, o antlaşmanın zararlarını azaltmaya uğraştı. İstanbul'a donanma gönderdi, Avusturya ile Almanya'yı ele aldı, Berlin'de bir kongre toplanmasını temin etti. Onun bu müdahalesidir ki 1913'te gerçekleşen Rumeli'nin kaybedilmesi faciasını otuz beş yıl kadar geciktirmiştir.

Lord Beaconsfield 1881'de -büyük bir yazar ve kudretli bir diplomat şöhreti bırakarak- ölmüştür.

Çernayev'in Fikirleri¹

Burada hiç yoktan ordular yaratmak mümkün. Bu orduları ölüme doğru sürmek mümkün. Ben bu imkânlardan bol bol istifade ediyorum. Fakat yarattığım orduları sendeleten bir engel var: Türklerin yaşayan hatıraları!.. Üç-dört yüz yıl önce her kudreti ve her milleti yenen Türkler şimdi de silinmez hatıralar ile her teşebbüsü sendeletiyorlar. Ölümden korkmayanlar bu hatıralardan korkuyorlar.

Hemen her yürekte bu korkuyu seziyorum. Demek ki yalnız Türkleri değil, onların tarihini de yenmek lâzım. Bu durumda ben Türklerin, düzinelerce milleti idare edebilmelerindeki başarının sırrını da anlıyorum: Onlar, milletleri bir kere yeniyorlar. Fakat kazandıkları zaferi ruhlarında ve nesillerde yaşatmayı biliyorlar.

Bir değil, bir kaç ihtilâl bile Türk'ün iliklere işleyen gizli hâkimiyetini yıkmaya kâfi gelmeyecek. Türklerde yalnız sonsuz bir cesaret değil, iradeleri sersemlettiren bir sihirbaz zekâsı da varmış. Zaten yarı Avrupa'yı asırlarca boyunduruk altına almak başka türlü mümkün olamazdı.

General Çernayev

¹ Çernayev'in sözleri Filibe'de çıkan *Gayret* gazetesinin 1900 yılında neşrettiği "Sırp İhtilâli" tefrikasından alınmıştır.

Çernayev Kimdir?

Çernayev, Panslavizm'i ilk düşünen Hırvat Kriantich'in, ondan iki nesil sonra yaşayan en sadık çırağıdır. Krianich, Çar Aleksandr'a Slavların Alman ve Osmanlı idarelerinden kurtarılmasını, Allah ve İsa adına, tavsiye etmişti. Çar İkinci Aleksandr, bu tavsiyenin bir kısmını emir şeklinde Çernayev'e devretti, Kriantich'in çırağına Balkanlar'da yangın çıkarmak vazifesini yükletti. Çernayev de yalnız Kriantich'in Slavcılık ruhu değil, İngiliz casusu Lawrance'in de kabiliyetleri vardı. 1876'da Sırbistan'a gelerek o ruha ve o kabiliyetlere göre yaman bir faaliyet gösterdi, bütün Avrupa'yı ateşe verecek durumlar ortaya çıkardı.

Sırbistan, gerçekten istiklâl ermek mutluluğunu Çernayev'e borçludur. Bulgaristan da aynı borcu taşımaktadır. Fakat Bosna Hersek'in otuz küsur yıl Avusturya idaresi altında kalması da onun yarattığı durumun bir sonucuydu. O sonuçtan I. Dünya Savaşı çıktı. Demek ki Çernayev, Sırp ve Bulgar topraklarına ihtilâl ve savaş tohumları ekerken I. Dünya Savaşı'nın da temelini atmış oluyordu.

Çernayev 1828'de doğdu, Kırım Savaşı'nda yine bir subay olarak bulundu, yavaş yavaş generalliğe yükseldi, Panslavizm'in en heyecanlı bir taraftarı olarak şöhretini kazandı ve yukarıda kaydettiğimiz üzere 1876'da Çar İkinci Aleksandr tarafından Sırbistan'a gönderildi.

O sırada Hersekliler isyan halindeydi ve Karadağ Prensi Nikola'yı kendilerine kral yapmışlardı. Sırbistan da kımıldanıyordu. Çernayev, hayrete değer bir çalışma sonunda ve az bir müddet içinde silahsız, teşkilatsız Sırp köylülerinden ordular çıkardı, Prens Milan'ı, Slavlık namına, heyecanlandırarak Osmanlılar aleyhine savaş açtırdı ve kendisi başkumandanlığa geçti.

Çernayev'in teşkilatçı sıfatı ile gördüğü işler büyüktür. Fakat kumandan olarak oynadığı rolün hiçbir kıymeti yoktur. O; Dirina'da, İbar'da, Timok'ta yirmi beşer bin kişilik ordular toplamış ve elli bin kişilik bir ordunun başına da bizzat geçmişti. Fakat 2 Temmuz 1876'da başlayan savaş, iki hafta geçmeden Osmanlılar'ın lehine bir cereyan aldı. Timok ordusu, savaş ilan olunduğu günün ertesinde bozuldu, öbür orduların geri çekilmesi içinde Osmanlılar'ın sert bir baskısı yetti. Çernayev, elindeki kuvveti dağılmaktan korumak için hızla geri çekiliyordu. Serdar Abdülkerim Paşa 19 Ağustos 1876'da onu Aleksinaç önünde yakaladı ve bir meydan savaşını kabul etmeye zorladı. Altı gün süren bu savaş, Türklerin parlak bir zaferi ile ve Çernayev'in kaçmasıyla neticelendi.

Rusya Çarı, Sırbistan işlerinin iyi gitmediğini ve savaşta devam olunduğu takdirde Panslavizm aşkına, çiftlelerinden çubuklarından alınarak ateş hatlarına sürülmüş olan Sırp'ların tamamıyla ezileceklerini anladı, dolaşık yol-

lardan ateşkes yaptırttı ve Osmanlılar aleyhine kendi ordularını hazırlamaya koyuldu. Çernayev işte o silah bırakma sırasında yanındaki Rus subaylarına şu sözleri söylemişti: *"Faolia'nın henüz birinci perdesi oynandı, Sırpların savaşa devam edip edemeyeceklerini bilemem. Fakat siz, Slavlık davasının akıncıları olduğunuzu unutmamalısınız. Siz öleceksiniz, Slavlık yaşayacaktır."* Yine o sırada Rusya'ya yolladığı bir mektupta yukarıya konulan cümleleri yazmıştır. Bu sözlerde, askeri başarısızlıklarını mazur göstermek isteyen bir kaygı gizlidir. Fakat Türklerle dövüşmüş bir adamın hükümleri olmak haysiyeti ile bizim için değeri vardır.

Çernayev, Sırbistan'dan Bulgaristan'a geçti, orada da teşkilât yaptı ve Türklerin eline düştü. Saray, Rusya Çarını kızdırmamak için onu kurşuna dizdirtmedi; yurduna yolladı. Balkanlar, Rusya'nın dilediği şekilde kundaklanmış olduğu için Çernayev'in yine oraya gönderilmesine artık lüzum yoktu. Bu sefer kendisindeki Lawrance kabiliyetinden istifade edilmek istenildi. Türkistan'a yollandı. Orada İngiltere aleyhine entrikalar çevirdi ve yorulmaz bir adam şöhretini taşıyarak Petersburg'a döndü, 1896'da öldü.

Comenius'un Fikirleri¹

Her mektep bir kışladır: Zekâyı silahlandırır, ruhu bahadır yapar. Ülkenizin bu kutlu kışlalarla dolmasını dilerim. Fakat hükümdar saraylarında bir de siyasi akademi bulunması gerektir. Çünkü her devlet, siyasette göstereceği kiyasete göre büyür veya küçülür.

Şanlı pederiniz, iyi ve değerli müşavirler seçti, onların şahıslarında böyle bir akademi kurdu ve hayırlı bir siyaset gütmekle milletini minnettar etti. O büyük hükümdarın kabul eylediği programın başında Türk dostluğu ve Türk'e bağlılık vardı. Sizde fehametpenah, aynı programı takip ederseniz aynı neticeyi elde edersiniz. Türkler kahramandırlar, dostlarına zarar vermezler, fakat kazanç getirirler. Bu yüksek millet, tuttuğu eli bırakmaz, sözünden dönmez, iyi ve fena günlerde dostundan ayrılmaz, böyle bir milletle el ele vermek, yeryüzünde her güçlüğü yenmek için sonsuz bir kudret ve kabiliyet kazanmak demektir."

Comenius

¹ Comenius'ün sözleri Engel'in *Erdel Tarihi*'nden alınmıştır.

Comenius Kimdir?

Pestalozzi'den yüz elli dört, Rousseau'dan yüz yirmi yıl önce doğmuş ve onlardan önce terbiyeye psikolojiyi tatbik etmeyi düşünmüş olan çok değerli ve çok bilgili bir şahsiyettir. Meşhur Bacon'la çağdaştı ve onun ilimde hakikati

bulmak için ileri sürdüğü "induction" usulünü derslerinde uygulamayı başarmıştır. Çocukların kafasını tek yönlü tariflerle, boş kelimelerle şişirmenin manasızlığını ilk olarak anlayan; tabiat, eşya ve örnek üzerine ders veren, daha doğrusu dersi okullarda cisimleştiren odur.

Bu büyük pedagog, bu büyük öğretmen 1592'de Moravya'nın Nivinç kasabasında doğdu, gençliğinde Almanya'yı, İngiltere'yi dolaştı. Yurduna döndükten sonra Prerov kasabasında okul müdürü oldu. Bazı siyasi oluşumlarla alâkası olduğundan 1628'de Lehistan'a kaçtı, orada terbiyeye ve dil öğretimine ait eserler yazarak şöhret kazandı. Kendisi yalnız bir pedagog değildi, kuvvetli bir filozoftu. Lehçe, Latince ve Almanca bilirdi, diller üzerinde büyük araştırmalar yapmıştı. Bu haysiyetle eserlerinin değeri vardı ve o eserler, Comenius adını Avrupa'nın her yanına tanıtıyordu.

Ona Türkler hakkında fikir yürütmeye imkân veren, 1650'de Transilvanya'ya gelmesidir. Polonya'dan, pedagojideki yüksek ihtisasından yararlanılmak üzere İsveç'e çağırılmıştı. Osmanlı tarihlerinde "Erdel Hanı" diye anılan Transilvanya Prensi Ragotzky kendisini rica ve ısrarla Klavsenburg'a getirdi, Erdel okullarının ıslahını ve harsî programların yapılmasını onun emrine bıraktı.

Bu Ragotzky, 1607'den beri Transilvanya'da prenslik edip o adı taşıyan ailedendir. İhtiyar Corc diye anılan İkinci Ragotzky'nin oğludur ve Genç Corc adıyla şöhret almıştır. İhtiyar Corc, Türk himayesini resmen kabul ederek on sekiz yıl Transilvanya tahtında kalmıştı. Yine Corc, sonraları büsbütün açığa çıktığı ve kendi hayatıyla da ödediği üzere, yanlış bir politika güdüyordu. Türkleri önemseme-

mek istiyordu. Comenius, Transilvanya'ya adım atar atmaz Prens'in sakat düşüncelerini anlamış olacak ki kendisine öğüt vermek mecburiyetine düşmüştür.

Comenius *Resimli Dünya (Orbis Pictus)* adlı eserini Transilvanya'da yazdı. O güne kadar ilk mektep kitaplarında resim bulundurulmuyordu, bu faydalı yolu bulup açan Comenius'tür. O, *Resimli Dünya*sı ile bir kat daha şöhret aldıktan sonra ağır bir felâkete uğradı. 1656'da büyük bir yangın yüzünden kitapları ve eserleri yandı. Comenius bu felâketin ağırlığı altında beli bükülmüş olarak Felemenk'e gitti, Amsterdam senatosu, şehre şeref veren âlime saygı göstermiş olmak için bütün eserlerini basmaya karar verdi. Bu karar onu Amsterdam'a bağladı, ölünceye kadar orada kaldı ve cesedi de yine orada gömüldü. (1670)

Pedagoji ve filolojideki yüksek bilgisi, terbiyecilikte yaptığı yenilikler dolayısıyla kazandığı engin şöhrete gerçekten lâyık olan Comenius, ne kadar gariptir ki yaşadığı devirde hakkıyla anlaşılamamıştır. Ona gösterilen sevgi ve saygı, büyük bir âlim olması yüzündendi. Düşüncelerindeki incelik, içinde dolaştığı muhitlerin idrakinden yüksek ve o idraklere yabancı kalmıştır. Ancak yarım asırdan beri Avrupa Comenius'un hakiki değerini anlamış ve ölmüş şöhretini diriltmiştir.

Comenius: "*Her ailede bir ana mektebi, her köyde bir ilkokul, her kasabada bir ortaokul, her vilâyet merkezinde bir akademi bulunmalıdır*" derdi. Şu düşünce, bugünün tahsil derecelerinin üç yüz yıl evvel aşağı yukarı tespit edildiğini göstermek itibariyle mühimdir, Comenius'un görüşlerindeki kuvveti meydana çıkar.

Moltke'nin Fikirleri

Silahlanmış milletin en canlı örneği Türklerdir. Bu diyar köylüsünün orak, kâtibinin kalem ve hatta kadınlarının etek tutuşunda silaha sarılmış bir pençe kıvraklığı vardır. Türk ata biner gibi oturur ve keşfe yollanan, nefer gibi uyanık yürür. Silahın ruha verdiği emniyeti her Türkün bakışında görmek mümkündür. O, doğduğu günden beri silahlıdır, bundan dolayı da hayata ve olaylara güvenle bakmayı öğrenmiştir.

Türkiye'ye adım atar atmaz bu kanaati edindim. Silahlanmış bir milletin içinde yaşadığıma inandım. Nizip, bu kanaati ne sarstı, ne giderdi. Çünkü orada yenilen Türk değildi, kumandandı. Yenen de öbür taraf olmayıp hurafelerdi. Savaş planını müneccimler vasıtasıyla çizen, hücum emrini yıldızlardan bekleyen kumandanlara karşı cesur Türk ne yapabilirdi?

Müneccimin Türkiye'den kovulduğu ve yıldızların savaş işlerine karışmalarının yasak edildiği gün Türk'ün ruhu yeniden parlayacak ve silah kullanmak için doğan bu kahraman milletin tarihi, eski ışığını bulacaktır.

Conte de Moltke

Moltke Kimdir?

Vaktiyle Almanya'da Fiefs de l'Empire imparatorluk dirlikleri tabir olunan ve her birinin başında Kral, Dük, Kont, Prens, Margrav, Landgrav gibi adlarla anılır birer hâkim bulunan bin sekiz yüz hükümet vardı. Bunlardan ancak üç yüz ellisinin arazisi ölçülebilirdi, öbürleri birer şato içinde hüküm sürerlerdi. Fakat hepsi müstakildi! Birinci Napoleon, Rayn müttefik heyeti adını vererek bu bin sekiz yüz

hükümetten 32 devlet çıkardı. Bu üç düzineye yakın devletler serisi içinde dört kral, beş grandük, yirmi üç dük ve prens bulunuyordu. Viyana Kongresi 32 Alman hükümetini 38'e yükseltti, Rayn Heyeti adını da Confederation Cermanique'e çevirdi. Moltke, işte bu garibelerden garip siyaset ucubesinden büyük Alman İmparatorluğu'nu çıkaran üç dahi şahsiyetten biridir. Birinci Wilhem'le Prens Bismark'ın arkadaşı ve yoldaşıdır.

Moltke Meklenburgludur, o kıtanın Parşim adlı kasabasında doğdu. (1800) Kopenhag'daki Ekol Kadet'te okudu. İlk askeri hayatını Danimarka'da geçirdi. 1835'te Türkiye'ye geldi, yeniçerilerin ortadan kalkmasıyla teşkil edilmiş olan yeni orduda çalışmaya koyuldu. O sırada Mısır meselesi kanlı bir yön almış ve Mehmet Ali'nin orduları Kütahya'ya kadar gelmiş bulunuyordu. Bir aralık anlaşmaya varılan barış, İkinci Sultan Mahmut'la Mehmet Ali'yi uyuşturmuş gibi görünmekle beraber her iki rakip, gizli gizli hazırlanıyorlardı. Sultan Mahmut, kendine silah çeken asi valiyi ezmek, öbürü de düşündüğü saltanatı gerçekten kurmak emelini güdüyordu.

Moltke bu hazırlık devresinde -diğer iki Alman ve birkaç Fransız subay ile- Türkiye hesabına çalıştı ve 1839'da meydana gelen Nizib Savaşı'nda bizzat bulundu. İki ordu bir cuma günü karşılaşmışlardı ve Osmanlılar, Mısırlılara nazaran çok iyi bir vaziyet almışlardı. Moltke, hemen harbe girişilmesini kumandan Hafız Paşa'ya ihtar etti. Münecimler, "cuma ve çarşamba günleri uğursuzdur," dedikleri için Hafız Paşa bu ihtarını dinlemedi. Halbuki Mısırlılar fırsatı kaçırmamışlar, Osmanlı ordusunun hareketsizliğinden istifade ederek o gün vaziyetlerini dü-

zeltmişlerdi. Moltke'nin bir gece baskını yapılması hakkındaki teklifi de "karanlıkta, haydutlar gibi baskın yapmak şanımıza yakışmaz" denilerek reddedildi ve neticede Çerkes Hafız Paşa ordusu bozuldu.

Moltke dört yıl Türkiye'de oturduktan sonra Almanya'ya döndü, 1828-1829'daki Osmanlı-Rus Seferi hakkında mühim bir eser yazdı, sonra Meklenburg'daki dördüncü ordu genelkurmay başkanlığına geçti, 1856'da Prusya Büyük Genelkurmayı'nın temelini kurdu. Bismark, Alman birliğini kurmak için siyasi faaliyetlerde bulunurken o da, bu emelin gerçekleşmesini mümkün kılmak üzere Alman ordusunu bir savaş makinesi haline koymaya çalışıyordu. Avusturya ile birlikte Danimarka aleyhine açılan savaşta ve onu takip eden Avusturya-Prusya savaşında Moltke'nin kurduğu makine, mükemmel surette işledi. 1870 Savaşında ise o makine, Fransa'yı ezdi, Alman birliğine engel olan bütün pürüzleri silip süpürdü ve herkesin bildiği muhteşem Almanya'yı oluşturdu.

Moltke, Fransa'nın kımıldanamayacak bir hale gelmesini ve bu vaziyet üzerinde Avrupa hegemonyasını Almanya'nın kazanmasını istiyordu. Bu emelle 1875'te yeni bir savaş açılmasına çalıştı, fakat İngiltere Kraliçesi ile Rus Çarı'nın iki yandan yaptıkları baskı üzerine İmparator Birinci Wilhelm, hırslı kumandanın dileğini yerine getirmede ve onu iş başından uzaklaştırdı.

Moltke, 1891'de Berlin'de öldü, hatıralarıyla *Correspondance Militaire* adlı eserleri vardır. Hatıralarında Türkiye ve Türkler hakkında çok önemli fikirler ve hükümler görülür.

Peygamber'in Fikri

- 1- Türkler size dokunmadıkça siz onlara sakın dokunmayınız.
- 2- Ümmetimin idaresi sonunda Türklerin eline geçecektir.

Hz. Muhammed

İzah: Kühühlahbar ile Ebulfereç'ten alınarak Hasan Ata tarihine geçirilen bu iki hadis birbirini tamamlar gibi görünmektedir. Hz. Muhammed, kurduğu dinin ruhları kamçılayan heyecanı ile dört yana yapılacak akınları önceden sezmiş, o yayılma sırasında Türklerle temas edileceğini anlamış ve bunun bir taarruz şeklinde yapılmamasını tavsiye etmek istemiştir. Birinci hadis, ancak bu suretle izah olunabilir. Fakat Hz. Muhammed, yaptığı tavsiyenin - siyasi ve askeri zorunluluklarla- dinlenmemesi ihtimalini de düşündüğünden ikinci hadisi söylemiş ve bununla istikbalin alacağı vaziyeti tespit etmiştir.

H. Muhammed Kimdir?

H. Muhammed'in hayatını hikâye eden eserler sayısızdır, hemen her dilde bu konuya dair kütüphaneler dolusu kitap yazılmıştır. Dini, felsefi, toplumsal ve hatta edebi bakımdan kaleme alınan bu küme küme eserlerin kimi onun lehinde, kimi aleyhindedir. İçlerinde tarafsız görüşlerle yazılmış olanları da az değildir. Bu eserlerden elimize geçip de okuyabildiklerimiz arasında bir tanesi vardır ki şimdi liselerimizde okutulan tarihin ikinci cildindeki İslamlık faslıdır, bizce gerçekten vecizdir, bütün benzerlerinden mükemmeldir. Şu satırları oradan alıyoruz:

"H. Muhammed, 570 tarihinde dünyaya geldi, daha doğmadan babasını ve altı yaşında iken anasını kaybetti, ilkin dedesinin ve sonra amcasının evinde büyüdü, 594'te ilk evliliğini yaptı. Hatice ile evlendi, biraz refaha erdi. Kırk yaşında iken vatandaşlarını -kendinin bulduğu ve doğru olduğuna inandığı- yeni bir dine davete başladı. Bu yeni dinin koyduğu esasları içeren kitaba Kuran denir. İslam geleneği Kuran'ın ayet ayet, yani cümle cümle, Cebrail adlı bir melek vasıtasıyla Allah tarafından vahiy olunduğunu kabul eder. Tarih bakımından da H. Muhammedin -daha önceki peygamberler gibi- kendisine ilham eden kuvvetin insanları iğfal edici bir kuvvet olmayıp onları hayra ve saadete irşad eden, doğru yolu gösteren ilâhî bir kuvvet olduğuna samimi olarak inandığına şüphe edilemez. H. Muhammed, ilk günlerde vatan-

daşlarından çok az yardım ve pek çok hakaret gördü, hatta Mekke'yi bırakıp Medine'ye gitti. Fakat inandığı gerçeği feda etmedi ve bu sarsılmaz imanı ile yavaş yavaş taraftarlarını çoğalttı, Mekkelilerle silahlı mücadeleye girişti. Bedir, Uhud, Hendek savaşlarını yaptı, kendini vaktiyle küçümseyen düşmanlarına kuvvetini tanıtarak anlaşmalar imzalattı, sonunda Mekke'yi zapt ederek Hicaz'da hâkimiyetini tamamladı.

Hz. Muhammed Kâbe'yi ele geçirdikten sonra Huneyn, Taif ve Tebük seferlerini yaptı, yeni dinin parlak bir istikbale aday olduğuna inancından doğan haklı bir sevinç içinde Medine'de vefat etti. (8 Haziran 632)

Onun ölüm haberi şehirde büyük bir şaşkınlık uyandırdı. Birçok kimseler böyle bir şey olabileceğine inanmıyorlardı. Yalnız Hz. Ebubekir, soğukkanlılığını kaybetmedi, cenazesinin yattığı odaya, kendi kızı Ayşe'nin hücreğine koştu. Hz. Muhammed'in bir harmaniye ile örtülü olduğu halde yerde yattığını gördü. Odada kimse yoktu.

Hz. Ebubekir naaşa yaklaştı, pelerininin bir ucunu kaldırdı. Hz. Muhammed'in yüzünü öptü ve o yüzü yine örterek dışarı çıktı. İslamiyet'in idaresini ele almak için başlamış olan ihtiras gürültüleri arasına karıştı. Hz. Muhammed'in naaşı, gömülmek için bir dost eli bekliyordu. Bu el Ali'nin eli oldu ve Hz. Muhammed'in damadı, unutulmuş gibi görünen kaynatasının cesedini, birkaç kişinin yardımıyla yattığı odanın bir köşesine sessizce gömdü. Büyük bir din kuran büyük adam için ne merasim yapılmış, ne de layık olduğu ihtimam gösterilmişti. Çünkü herkes onun bıraktığı miras için mücadeleye girişmiş bulunuyordu.

Hız. Muhammedin Kur'an'la yaptığı tebliğler üç esasa dayanır:

1- Allah'ın birliğine, başka Allah olmadığına ve Muhammed'in Resul olduğuna inanmak. Bu esas, sadeliği itibariyle, gerçekten mühimdir ve idrak seviyesine göre izahı mümkündür.

2- Hukukî hükümler. Cemiyetlerin gelişimi bakımından bunların bir kısmı yerlerini yeni hükümlere terk etmiştir.

3- Tarihe ait bilgiler. Tevrat'tan alıntılanmış gibi görünürlerse de akla uygun görünmekte, Tevrat hikâyelerinden daha üstündür. Söz sanatı itibariyle ise onlarla kıyas dahi edilemez.

Pierre Loti'nin Fikirleri

Türk, asillerin asilidir. Yapma olmayan, gösterişi bulunmayan bu pek yüksek asalet ona, tabiatın hediyesidir. Sadelik içinde ihtişamı, sükûnet içinde söz sanatı, zarif bir durgunluk içinde duygulu bir hayatiyeti ve... parıltılı bir hayat içinde kibar bir hakikati hissettiren yegâne mevcut Türklerdir. Doğu, hülya ve efsaneler âlemidir. Türk, o rengârenk âlemin gözüdür, dilidir, ışığıdır ve yaşayan hakikatidir.

Türk'ü anlamamak için tarihe göz yummak gerekir. Haksız hücumlar ve pespaye iftiralar önünde Türk'ün vakur kalışı, şüphe yok ki, körlerin hakikati eşyayı idrak etmediklerini düşündüklerinden ve körlere acıdıklarındandır. Bu asil davranış, o zelil iftiralara ne belîğ bir cevap oluyor?

Pierre Loti

Pierre Loti Kimdir?

Doğu'ya gönöl veren bu ince ruhlu Fransız, iyi ve fena günlerde Türk'ün samimi dostu kaldı. Türkler, onun romanlarında kendi yurtlarının hakikatini bularak değil, fakat bu yurdun güzelliklerine kapılmış bir kalbin şirini sezerek Pierre Loti'yi takdir ettiler. Fakat büyük Fransız ya-

zarının -hele Balkan Savaşı'nda- gür bir sesle Türk'ün hakkını savunmaya koştüğünü görünce minnettar oldular. O, 1913'te İstanbul'a geldiği zaman, bütün Türk aydınları, yüreklerinde kaynayan şükran duygularını ortaya dökmüşler ve "Türk dostu Pierre Loti" hakkındaki düşüncelerini yazmışlardı. O tarihte henüz pek genç olan değerli yazarımız Falih Rıfkı şöyle diyordu: "*Bence Türk tarihi Pierre Loti'nin adını aziz Trakya'nın ikinci fatihleri sırasında sayacaktır. Yeni Dreyfus'un yeni Zola'sını insaniyet tarihinde unutmaz!*" Bu hükmün kıymeti, o günün Pierre Loti'sine Türk münevverlerinin ne kadar minnettar olduklarını pek canlı surette ifade etmesindedir.

Türklerce bu kadar tanınmış ve bu kadar sevilmiş olan Loti, Rochefortludur, eski bir Protestan ailenin çocuğudur, 1850'de doğmuştur, asıl adı -Louis Marie Julien Viaud'dur. Hayata deniz subayı olarak girdi, Japonya'da, Senegal'de, Çin kıyılarında dolaştı. Birkaç kere İstanbul'a geldi. Bu seyahatler onda doğu için büyük bir sevgi husule getirdi ve birçok eserlerini o sevginin ilhamlarıyla yarattı. *Aziyadési, Bir Sipahinin Romanı, Dezanşantesi, La Turquie Agonisante'*ı o cümleden olup *Au Maroc, Ver İspahan* ve *Jerusalem* romanları da şark hayatına aittir.

Pierre Loti ilk eseri olan *Aziyade'*yi yirmi dokuz ve son eserini -ki *Prime Jeunesse'*tir- yetmiş bir yaşında iken yazdı. Fakat iki roman arasında geçen kırk iki yıl içinde en küçük bir yaşlanma belirtisi göstermedi, hep genç ve hep dinç kaldı.

Pierre Loti'nin Türkiye ve Türkler hakkında birçok güzel ve heyecanlı yazıları vardır. Türk aydınlarının, yukarıda söylediğimiz, neşriyatı üzerine de İstanbul'a şu mek-

tubu yollamıştı: “Ne yazık ki Türkçe okumayı bilmiyorum. Türk aydınları tarafından hakkımda yazılan o lûtuşkâr ve cazibeli fikirlerin tercümesini dün alabildim. Lütfen söyleyiniz ki aziz Türkiyemize ruhumla, bedenimle sadığım ve hakaretlere, tehditlere rağmen Türklerin ruhundaki asaleti, ulviyeti daha çok tanıtmaya çalışacağım.”

Loti, 1891’de Fransa Akademisi’ne girdi, sanatkârlığının son mükâfatını görerek ölmezler arasına karıştı. Dünyadan göçüşü 1928’de ve Hendey’de olmuştur.

Fransız eleştirmenleri onun kuvvetli bir üslupçu olmadığını, fakat mükemmel bir empresyonist ve hayret uyandırıcı bir paysagist olduğunu söylerler. Doğrusu budur. Loti, insanların ruhunu, mizacını ortaya çıkarmakla uğraşmadı, tabiatı tasvir etti. Üslubu da bu sebeple tabiat gibi yer yer yükselir, alçalır. Bazen dağlara, bazen kırlara benzer. Bununla beraber o üslup, yine tabiat gibi güzeldir. Türklüğü ilgilendiren taraf, eserlerinden ziyade, muhtelif vesilelerle lehimizde hareket etmesidir. Bütün Avrupa’nın Türklüğe kir bulaştırmak ve Türklüğün haklarını çiğnemek istediği bir sırada Loti’nin asil bir durum alması unutulur dostluklardan değildir.

Lord Byron'un Fikirleri¹

Türkler ne ikiyüzlüdür, ne de yalancı; gerçi birçok milletlerin hürriyetlerini yıktılar ve onları alçaltmış oldular. Fakat kendileri hiçbir zaman alçalmadılar. Savaşırken öldürmeyi bildiler, hem de iyi bildiler. Savaş haricinde ve yurtlarında ise asla katil olmadılar. Kılıcı insafsız bir maharetle kullanan Türkeli, mağlup ettiği insanların yarasını sarmakta da ustadır.

Türkler, kendi aralarında yaşamalarına müsaade ettikleri ve inançsız tanıdıkları insanları -Avrupa'nın birçok yerinde ve asırlarca yapıldığı gibi- ateşte yakmadılar. Onların dinlerine ve büyüklerine sadakatleri engizisyonsuzdur, bu sadakati başka milletlere yükletmeyi, hatta düşünmediler.

Lord Byron

¹ Byron'un sözleri *Chillon Mahpusu* adlı eserinden alınmıştır.

Lord Byron Kimdir?

Arapların güzel bir sözü vardır: “Düşmanın şehadet ettiği faziletle iftihar olunur” derler. Lord Byron’un Türkler lehinde söylediği söz de o cümledendir. Çünkü o, Türklerin en yaman düşmanlarından. Diliyle, kalemiyle yaptığı hücumlarla yetinmeyerek aleyhimize ayaklananların aralarına girmiş ve bize kurşun atmaya da yeltenmişti.

Byron, Londra'da doğmuş bir İngiliz'dir, şöhretli bir amiralin torunudur. Güzel ve çok güzel yüzlü bir adamdı. Boy posça da resamlara modellik edecek bir görünüşe sahipti, fakat topaldı. Ruh itibariyle ise büsbütün aksaktı. İlk terbiyeyi annesinden aldı, pek şımarık büyüdü ve bu hal onun ruhundaki dengesizliği çoğalttı. Gençliğini, akla sığmaz sefaletler içinde geçirdi.

Bununla beraber şairdi, anadan doğma şairdi. Çılgın eğlenceler arasında yaradılışının nefesine boyun eğmekten de geri kalmadı, henüz on dokuz yaşında iken *Teneffüs Saatleri* adını taşıyan bir şiir kitabı yazdı. Bu eser, hoppa bir ruhun izlerini taşıyordu, şiddetle tenkit olundu. Byron, ilk edebi hamlesinde uğradığı bu hücumlara *İngiliz Şairleri ve İskoçya Tenkitleri* adını verdiği parlak bir hicviye ile karşılık verdi. Aynı zamanda amcasının ölümüyle Lord oldu.

Byron, durur oturur bir insan değildi. Lord olup da biraz para elde eder etmez seyahate çıktı. İspanya'yı, Yunanistan'ı ve Arnavutluk'u dolaştı, dönüşte *Child Horold'un Seyahati* adlı şiir dergisinde yayınladı ve bununla büyük bir şöhret aldı.

Artık evlenmişti, baba da olmuştu. Fakat ruhundaki dengesizlikten kurtulamamıştı. Hayalinde yaşattığı Olimpos tanrıları gibi şairane şaşkınlıklar içinde yaşamak istiyordu. Hem gülünç, hem iğrenç olan bu ülküsüne ermek için attığı ilk adım, kendisini bütün İngiltere'de rezil etti. Çünkü Olimpos tanrıları gibi yaşamayı düşünen çılgın şair, öz kardeşine âşık olmuştu.

Karısının bu durumda kendisini terk etmesi, halkın da nefretini kazanması üzerine Lord Byron İngiltere'den kaçtı. Belçika'ya gitti, oradan İsviçre ve İtalya'ya geçti.

Bu serseri gezişler sırasında yeni yeni şiir mecmuaları yayınladı, *Don Juan* romanıyla birkaç piyes yazdı ve İtalya'da bir kontesle sevişerek yeni çılgınlıklara girişti.

Şimdi o, hayvanî suçlarını, insani hareketlerle unutturmak dileğine kalmıştı. İtalya birliği uğrunda gizli ve açık hamleler yapıyordu. Fakat bu teşebbüslerin kısır kalmaya mahkûm olduğunu sezerek gözünü başka taraflara çevirdi ve serseri ruhunu hoşnut edecek yeni bir muhit buldu. Yunanistan! O sırada Mora isyanı baş göstermişti, Yunanlılar -Türk hâkimiyetinden kurtulmak için- ayaklanmış bulunuyorlardı. Lord Byron, bu durumdan istifade ederek Türkler aleyhinde yazılar sıralamaya başladı, meşhur *Les Infideles*'i bastırdı. Üç bin yıl evvelki Yunan hayatını, yağlandıra ballandıra anlatmaya ve o hayatın yeni baştan kurulmasını medeniyet borcu olarak tanıtmaya girişen dengesiz şairin heyecanlı yazıları İngiltere'de ve hatta Fransa'da hayli büyük tesirler yaptı, Victor Hugo bile bu tesir altında Mora asilerine kalemiyle yardıma koştu.

Lord Byron, yazı ile giriştiği teşebbüsü tamamlamak için yardım defteri açtı, para topladı, bir silahlı çete kurarak Yunanistan'a gitti, Türkler aleyhine silah kullandı ve Missolonghi'de bulunurken sıtmaya tutulup öldü. (1824)

Decamps'ın Fikirleri

Türk'ün güzel yüzünü, kuvvetli endamını, pırıltılı kostümünü, zarif tavırlarını, kibar gülüşünü, aslanca kükreyişini fırçayla göstermek mümkündür. Bütün bunlar canlı surette tasvir ve tespit olunabilir. Müşkül ve pek müşkül olan, Türk'ün özünü göstermek meselesidir. Bu öz, ay ışığı gibi

görülür. Fakat, olduğu gibi gösterilemez. Hangi fırça, meh-tabın o ince haşmetini gökten yere indirebilmiştir?

Sanatkâr Protogene, bir köpüğü yapabilmek için yedi yıl uğraştı. Türk'ün ruhunda yaşayan kudretli ışığı tasvir için yetmiş yıl bile yetmez. Protogene'e el uzatan cömert tesadüf ise sanat tarihinde tektir.¹

Decamps

¹ Decamps'ın şu son sözleriyle neyi ifade etmek istediğini anlayabilmek için resim sanatı tarihine göz gezdirmek ve Protogene'nin o tarihinde büyük bir yer tutan hikâyesini okumak lazım gelir. Protogene, Büyük İskender'in çağdaşı olan büyük bir ressamdır. Rodos şehrini vaktiyle süsleyen sanat eserleri arasında onun tabloları da müstesna bir yer tutuyordu. Onların en önemlisi *Anapavomenos* tablosuydu. *Anapavomenos*, mitolojik bir mahkûmdur. Yarısı insan yarısı teke olarak tasvir edilir ve orman ilahı denilirdi. Protogene işte bu mahlûku bir sütunun ayağında oturmuş vaziyette tasvir etmiş ve yanına da bir köpek koymuştu. Sanatkâr, köpeği ağzı köpüklü olarak tasvir etmek istiyordu. Fakat yedi yıl çalıştığı halde köpüğün rengini boya ile veremedi. Çıldıracak hale geldi, hasta oldu. Uzun yıllar suda haşlanmış kuru fasulyeden başka bir şey yemedi, köpükle uğraştı. Nihayet!.. Fırça, tablodaki köpek resminin tam ağzına isabet etmiş ve yedi yıldan beri yapılmayan köpüğü vücuda getirmişti.

Bu eşsiz tablo sonraları Roma'ya götürülmüş ve beş asır kadar o şehrin en büyük ziyneti olarak kaldıktan sonra büyük bir yangında yanmıştır. İşte Decamps, sanat tarihinin bu hikâyesine gönderme yapıyor.

Decamps Kimdir?

Decamps XIX. yüzyılın en ünlü ressamlarından biridir. İyi bir karikatüristti, mizahî resimleriyle tanınmıştı. Fakat şöhretini yükselten Doğu'ya ait tablolarıdır ve bunların en güzellerini de Türk hayatını, Türkiye manzaralarını gösterenler teşkil eder.

Decamps 1803'te doğdu, sanat hayatına atıldıktan sonra şarka seyahat etti. Türkiye'nin birçok yerlerini dolaştı, memleketine dönüşte gerçekten nefis olan eserlerini birer birer vermeye başladı. Onun her biri mükemmel bir sanat örneği olan tabloları içinde: *Bir Vezirin Nöbetçi Askeri, Türk Evi, Doğu Okulu, Çarşı, Pazar, Türk Kasabı, Ferman Okunması, Köy, Okuldan Çıkış, İzmir'le Manisa Arasında Türk Karakolu* adını taşıyanlar pek büyük dikkat ve takdir kazanmışlardır."

Decamps, ı ışık ve renk ustası idi. Tablolarına o göz alıcı ışı ışı, o hayret uyandırıcı renkleri vermek için ruhunu doğu semasına açtı ve oradan bu büyük kabiliyeti, kudreti kazandı. Bununla beraber mizahî resimleri ve tabloları da sanat bakımından birer nefise sayılır. Hele hayvanların ve o arada maymunların kuvvetli manalar ifade eden vaziyetlerini göstermek üzere yarattığı tablolar gerçekten güzeldir.

Decamps, ancak elli yedi yıl yaşayabildi ve 1860'da Fontainebleau'da öldü.

Hammer'in Fikirleri

Herodot'un "Tarjinaüs", Tevrat'ın "Togarırma" diye andığı Türk, o tarihçiden ve o kutsal kitaptan çok daha eski asırların tanıdığı bir millettir. Tahakküm kabul etmeyen bir yiğitlik, alabildiğine geniş zafer aşkı, sonsuz bir teşebbüs kabiliyeti, muhitlere uymaktan ziyade muhitleri kendine uydurmak zevki ve bağımlılığı bu milletin asırlar dolduran tarihinde apaçık görülür, okunur.

Türkler, devlet yıkmakta ve devlet kurmakta birinci sınıf ustalardır. Ülkeleri değil, kıtaları altüst etmişler ve bu korkunç saldırılar arasında sarsılması hiç de kolay olmayan hâkimiyetler yaratmışlardır. Tarih, Türklerden çok şey öğrendi, onların elinden çıkma öyle eserler var ki medeniyet için birer süs teşkil etmektedir.

Hammer

Hammer Kimdir?

Hammer, vesikaları sıralayıp süzgeçten geçirmek, muhtelif rivayetleri inceleyip doğrusunu eğrisinden ayırmak, metinler üzerinde kıyaslama yapmak suretiyle Türk dili ve tarihi hakkında ilmi denilebilecek ilk eserleri yazanlardan biridir. Kuvvetli bir Doğu uzmanıydı. Türkçe, Arapça ve Acemce bilirdi. Bütün ömrünü kütüphanelerde, evrak hazneleri içinde geçirmiş ve kendi zamanına kadar bilinmemiş, görülmemiş belgeler bularak eserlerinde bu keşiflerinden yararlanmıştır.

Hammer Avusturyalıdır, 1774'te Gratz'da doğmuştur. Tahsilini Viyana'da yaptı, meşhur Meninkin'in Türk, Arap ve Fas dillerine ait *Büyük Kamu'sunun* basılmasına yardım etmek suretiyle ilmi hayata girdi. 1799'da İstanbul'a geldi, oradan Mısır'a gitti ve bu seyahatlerinde birçok notlar ve değerli eserler topladı. 1802'de yine İstanbul'a döndü, dört yıl sonra konsoloslukla Yaş'a gönderildi. Oradan memleketine giderek muhtelif işlerde bulundu. Birinci Napoleon'a nikâhlanan Arsidüşes Marie Louise'in Paris'e gidişinde de Hammer beraberdi.

Bu şöhretli Doğu uzmanının en büyük eseri 18 cilt üzerine yaptığı *Osmanlı Tarihi'*dir. 1300'den 1774 yılına kadarki olayları kaydeden bu büyük eseri kaleme alabilmek için ne kadar zahmet çektiğini bizzat kendisi şöyle anlatır:

"Gereken belgeleri, kaynakları toplamak için otuz yıl çalışmak icap etti. Yorgunluklar ve güçlüklerle dolu otuz seneki, bu zamanda Osmanlı tarihinin en meçhul kaynaklarını bulmak, satın almak veyahut onlardan yararlanmak için hiçbir fedakârlıktan çekinmedim. İstanbul'da birinci ve ikinci ikametim ve Doğu'da seyahatim esnasında kütüphaneleri ve kitap müzayede-lerini sadakatle ziyaret ettim. Ondan sonra da İstanbul, Bağdat, Halep, Kahire ile mektuplaşarak en kıymetli eserleri aradım, buldum. Fakat bununla da yetinmedim. Viyana, Berlin, Dresden, Cambridge, Oxford; Paris'te Kral, Tersane; Venedik'te San Marco, Milan'da Ambroziyano, Floransa'da Loraziyano, Magliyan-çıyano; Napoli'de Borboniko müzesi: Roma'da Vatikan, Barbapere-rini; Polonya'da Marsiğli kütüphanelerini gezdim. Maaşımdan başka bir gelirim olmadığı, hiçbir Avrupa akademisinin, hiçbir Asya cemiyetinin, zenginlerden kimsenin yardımı görülmediği

halde otuz yıl içinde Osmanlı tarihi için -Avrupa ve Asya kütüphanelerinin hiçbirinde toptan bulunamayacak olan- belgeleri bulmayı başardım."

Hammer'in bu kadar emekle yazdığı tarihin değeri, Frenklerin Osmanlılara ait olarak tertip ettikleri tarihlerin en mükemmeli olmasından ibarettir. Bir takım karşılaştırmaları doğru olmamakla beraber bilimsel kıymeti gerçekten yüksektir. Kendisi eserini Almanca yazmış ve Fransızca tercümesine de eşlik etmiştir. Rahmetli Mehmet Ata, bu büyük eserin on cildini -Doğu kaynaklarına göre etraflı eklemeler yaparak- Türkçeye çevirmiştir.

Hammer, Arap şairi Mütenebbin'in, Şirazlı Hafız'ın, Türk Baki ile Fazlı Çelebi'nin şiirlerini, Vessafın İran tarihini, Gazali'nin bir eserini de Almancaya tercüme ettiği gibi *İstanbul'dan Bursa'ya Seyahat* ve *İstanbul-Boğaziçi* adlı iki tane güzel eser yazıp bastırmıştır. Daha başka eserleri de vardır. Osmanlı şairlerinin özgeçmişlerini içeren dört ciltlik kitap o gruptandır.

Hammer, İtalyan Mark Antuan'ın felsefi bir eserini Acemceye ve Fazlı Çelebi'nin Gül ve Bülbül'ünü Almancaya çevirip bastırdığı vakit birer örneğini Bab-ı Âli'ye yollamıştı. O sırada Resmî Gazete olarak çıkan Takvim-i Vakayi'de uzun bir bent yazılarak Hammer alkışlandı. Arapçadan Almancaya tercüme ettiği bir eseri sununca kendisine elmaslı bir enfiye kutusu, Türk şairleri hakkındaki eserinin birinci cildini yollayınca bir nişan verildi.

Hammer, seksen iki yıl yaşadı ve 1855'te Viyana'da öldü.

Lamartine'in Fikirleri¹

Türkler -bir ırk ve bir millet olmak haysiyetiyle- yeryüzünün en şerefli insanlarıdır. Soyları pek asil ve yücedir. Yiğitlikleri, bozulmaz bir kudret halindedir. Dini, vatani faziletleri her tarafsız ruha hürmet ve hayranlık verir. Temiz soylu olmaları alınlarında ve amellerinde yazılıdır. İyi kanunları, daha aydın hükümetleri olsaydı dünyanın en birinci milleti olmak hakkını kazanırlardı. Bütün şevki doğaları asildir, aşkla yaşayan duygulu bir millettir. Onların yurdu efendiler diyarıdır; kahramanlar, şehitler ülkesidir. Bence insaniyete şeref veren böyle bir milletin düşmanı olmak, insanlığın düşmanı olmaktan farksızdır. Böyle bir lekeden Allah beni korusun!

Lamartine

¹ Lamartine'in sözleri, *Voyage en Orient* adlı eserinden alınmıştır.

Lamartine Kimdir?

Aşkın mutlu bir şair, siyasetin ise mutsuz bir adam olarak yaşattığı şahsiyet; Lamartine budur. Onu gençliğinde durmadan seven ve durmadan sevilen, mesut bir insan olarak görüyoruz. Güzel bir yüz ve o yüzden daha güzel bir yürek sahibidir. Aşk perisi bu sebeple onu maceradan

maceraya sürükledi ve Lamartine, bir aşk şairi oldu.

Sonra şöhretin getirdiği telaşlı ve sıkıntılı bir hayat başladı. Şair Lamartine artık siyasetle uğraşıyordu, bu yıl Napoli'deki elçilik konağında küçük bir memur, öbür yıl Londra'da başkâtib, daha sonra Toskana'da maslahatgüzar ve nihayet Atina'da elçidir. Louis Philip'in Fransa tahtına gelmesi, onu işsiz bırakıyor ve şair diplomat seyahate çıkıyor. Bu gezişten edebiyat itibariyle kazancı büyüktür. Fakat hayat bakımından ziyana uğramıştır. Çünkü parasız kalmıştır. Onun bu acıklı durumunu vatandaşlarından önce sezen Türklerdir. Kendisine hem saygı gösteriyorlar, hem İzmir'de bir çiftlik veriyorlar. Fakat Paris onu çekiyor. Zaten kızı da ölmüştür, öz yurdunda matemini avutmak istiyor ve Paris'e dönüyor.

Oraya nefis bir seyahatname ve birçok şiirlerle dönen Lamartine, yeniden şöhret alıyor, en çok anılan bir ad oluyor. Bu şöhret kendini yine siyaset âlemine sürüklüyor, mebus çekiliyor, millet kürsüsünden belîğ hitabelerle vatandaşlarını bir kat daha meşhur ediyor. Bir taraftan da, *L'histoire des Girondins*'i hazırlıyor. 1847'de basılan bu siyasi tarih, 1848 ihtilâlini hazırlayan kıvılcımlardan biri oldu ve Lamartine "dimağ" vazifesi görmek üzere geçici hükümet heyeti arasına girdi.

O ihtilâlin büyük sarsıntılar yapmamasında ve hele Avrupa büyük devletlerinin kuşkuya düşüp de Fransa'ya karşı düşman durumu almamasında Lamartine'in büyük tesiri vardır. Çünkü vatandaşları gibi bütün Avrupa'da onun karıştırıcı bir ruh taşımadığı kanaatini besliyordu.

Lamartine siyasi birçok önemli roller oynadıktan ve yüksek mevkiler işgal ettikten sonra Üçüncü Napoleon'un

imparatorluğunu ilân etmesi üzerine o hayatı bıraktı, edebiyata döndü. Birçok şiir ve hikâye kitapları yazdı, sekiz ciltlik *Osmanlı Tarihi*'nide bu inziva senelerinde kaleme alıp bastırdı. Fakat bu eserler ona yeni bir şöhret getirmedigi gibi servetçe olan sarsıntılı vaziyetini de düzeltmek imkânını vermedi, hatta unutulur gibi oldu. Napoleon idaresi, o idareye sempati taşımayan şairi vatandaşlarına unutturacak kadar kuvvetli görünüyordu.

Lamartine, romantizmin en büyük şeflerinden biri olma hakkını muhafaza ettiği halde 1869'da öldü. Hayata gözlerini kaparken yetmiş dokuz yaşındaydı ve ömrünün son on sekiz senesini yarı unutulmuş bir biçimde geçirmişti. O, gerçekten büyük bir şairdi. Çok akıcı ve o nispette güzel olan şiirleri, yürekleri heyecana düşürür, ruhlara nüfuz eder. Bu tesirli söyleyişinden dolayı onun *Harmonies Poétiques et Religieuses*'ü ölmez eserlerden sayılmaktadır. Kendini Fransız Akademisi'ne sokan da bu kitaptır.

Lamartine'in *Osmanlı Tarihi*, üslûp itibariyle nefistir. Tarih bakımından yüksek bir değeri yoktur. Çünkü Hammer'e bakarak yazılmıştır. Fakat *Jirondenler Tarihi*'nin ilmi kıymeti vardır ve bu kıymet o eserin Fransa'da yaptığı büyük tesirle de sabit olmuştur.

T. Gautier'in Fikirleri¹

Meçhulleri keşfetmekle gerçekten mahir olan değerli diplomatlarımızdan Kont Andréossi'nin İstanbul hakkındaki sözleri henüz pek yenidir. Bu âlim vatandaş, Bosphore'un Géologique tarihi hakkında uzun düşünceler yürütmüştür. Bence bunlar yersiz ve değersizdir.

Hele başka bir diplomatımızın, Choiseul'ün Bosfor'u bir yanardağdan doğurtmasına benim aklım bir türlü ermiyor. Andréssi'nin de, Choiseul'ün de sözleri Straton ve Strabon tarafından verilen hükümler gibi hayale dayalı.

Bence Bosfor, Doğu'nun centilmenleri olan Türkleri eğlendirmek, neşelendirmek için yaratılmıştır. Bu centilmenlere, kendi bahadırılık ve kibarlık destanlarını milyonlarca halka dinletmek için iki büyük kıtanın kulak kulağa geldiği, dudak dudağa verdiği böyle bir yer lâzımdı. Tabiat

¹ Gautier'nin sözleri, "Judith'le babası" başlığı altında *Figaro* gazetesinde çıkan hatıralar serisinden alınmıştır. Judith, Gautier'nin kızıdır, ünlü yazarlardandır. İlk yazıları Judith Walter imzasıyla yayınlanmıştır.

bu yeri yarattı ve Türk, uzun asırlar araya araya kendisi için yaratılan cennet köşesini buldu.

İstanbul -bütün güzelliğiyle, bütün haşmetiyle-Türk'e yaraşır. Zarf ile mazrufun bu kadar uygun düştüğü bir yer, kürenin başka hiçbir tarafında görülemez.²

Théophile Gautier

² Gautier'nin yukarıya konulan sözleri arasında isimleri geçen Kont Andreossi ile Choiseul, İstanbul elçiliğinde bulunmuş Fransız diplomatlardır. Andreossi, general ve hydrographe idi. İstanbul hakkında bilimsel araştırmaları vardır. Choiseul de aynı suretle tetkikler yapmış ve Bosfor'un milâttan 1750 yıl önce hadis olan bir yanardağ patlaması neticesinde vücut bulunduğunu söylemişti. Straton, M.Ö. 3. ve Strabon yine M.Ö. 1. yüzyılda yaşamış bilim adamlarıdır. Her ikisi bizim boğazların nasıl oluştuğu hakkında tahminler yürütmüşlerdir

Théophile Gautier Kimdir?

“Sanat, sanat içindir” düsturunu kuran, sanatta ve edebiyatta yükseklikten başka hiçbir gaye aramamayı sanat borcu tanıyan büyük sanatkârdır. Romantizmin yaratıcısı değilse de yaşatıcısıdır, o okula eserleriyle kuvvet ve kudret vermiştir.

Bu büyük sanatkâr Fransız’dır, 1811’de Tarbes’de doğmuştur, ilkin ressam olmak istedi, o yolda çalıştı. Fakat

kalemi fırçadan daha iyi kullanacağını, düşüncelerini ve duygularını tablolarından ziyade kitap sayfalarında canlandırabileceğini anlayarak ressamlığı bıraktı, şairliğe başladı. Çok heyecanlı bir sanatkârdı. Sessizliğinde bile heyecan sezilirdi. Konuştuğu ve özellikle yazdığı zaman dinleyenleri, okuyanları mutlaka heyecanlandırırdı.

İçten gelme ince şiirleriyle ve bu şiirlerdeki zarif üslubuyla dikkat ve şöhret kazandıktan sonra roman yazmaya koyuldu. *Mlle de Maupin*, *Emaux et Camies*, *Le capitain Francasse*, *Le roman de Momie* gibi gerçekten nefis eserler yarattı. Aynı zamanda tenkitle uğraştı, şatafatlı yayınlar çıkardı, *Les Grotesques* bu yoldaki yazılarını ihtiva eden bir kitaptır.

Théophile Gautier, sanatın yalnız sanat için yaratılacağı anlaşmasına candan bağlıydı. Bu sebeple klasikleri durmadan hırpaladığı gibi romantizmin büyük üstatlarıyla, kendi yoldaşlarıyla da -bu anlamaya aykırı düşen yazılar gördükçe- çarpışmaktan geri kalmazdı. Victor Hugo ile Lamartine'le bu yüzden hayli tartışmalar yapmıştır ve bu meslektaşlara da icap ettikçe hücumdan çekinmemiştir.

Théophile Gautier bir aralık seyahate çıktı. İspanya'yı, İtalya'yı, Rusya'yı dolaştı. İstanbul'a da uğradı. Bu seyahatlerindeki izlenimlerini kaleme alıp neşretmiş ve İstanbul'u da *Constantinople* adlı eserinde yaşatmıştır. Gautier'nin bir de tiyatro tarihi vardır, ölümünden sonra da *Romantizmin Tarihi* adlı eseri yayınlanmıştır. Bu büyük sanatkâr 1872'de ve Neuilly'de öldü.

Madame de Recamier'nin Fikirleri¹

Ona sordum:

"Türk kadınları hep bu kokuları mı kullanırlar?"

Türk elçi cevap verdi:

"Evet!"

Bakışlarında aslan tebessümü, tebessümlerinde kuzu uysallığı sezilen bu sağlam yapılı, çok kibar ruhlu erkeklerle beşikten mezara kadar yoldaşlık eden mesut kadınların şiir ve heyecan dolu hayatlarını düşündüm. Onlar da, şüphe yok, bakışlarında ceylan tebessümü, tebessümlerinde bülbül zerafeti taşıyan hoş mahlûklar olacak.

Bir soru daha sormak istedim, "Siz Türkler hep böyle kuvvetli ve yiğit misiniz?" diyecek oldum. Fakat aklımı çarçabuk devşirdim, sustum. Çünkü centilmen elçinin o sırada bize -mini mini şişeler içinde- gülruhu getiren ve Türk işi sırmalı mendillere sararak dağıtmaya koyulan şık kostümlü hizmetçisini gösterip: "Şüphe mi var?" demesinden ürktüm. Onların uşakları bile efendi!"

Madame de Recamier

¹ Madame de Recamier'in sözleri, Eugene Pelletan'ın *İhtilâl Devrinde Aşklar* adlı eserinden alınmıştır.

Madame Recamier Kimdir?

Fransız İhtilali'nin yetiştirdiği çılgın siyasiler, kâtipler, politikacılar ve dâhi askerler arasında birkaç tane de yüksek kadın siması görülür. Madame de Recamier onlardan biridir. 1777'de Lyon'da doğdu. Babası M. Bernard yumuşak

başlı bir adamdı, fakat anası ele avuca sığmaz aşiftelerdendi. Küçük Juliette “Madame de Recambier’in asıl adı” işte bu ana ile babanın elinde ilk terbiyeyi aldı, sonra, o devrin en yüksek yazarlarından sayılan Madame de Staelle tanıştı ve birden açığa çıktı. Stael ona bir kadının erkek ruhlarında ne fırtınalar veya ne güllükler yaratabileceğini öğretmişti.

Beyaz bir ateş gibi gözlerde yangınlar yapan teni ile yürekleri ardına takıp sürükleyen titrek omuzlarıyla, sükût içinde binbir şey vadeden ufacık ağzıyla, eşsiz kumral saçlarıyla gerçekten güzeller kraliçesi olan Juliette. Fransız kral ve kraliçesinin kafaları kesilirken binbir gönülde saltanat sürüyordu.

Nihayet Mösyö de Recamier bu gönüller tacidarının baş hizmetkârı olmak saadetine erdi, onunla evlendi. Şimdi Madame de Recamier bir de ülke kurmuştu. Bu ülke onun Paris’teki salonuydu ve devrin en büyük şahsiyetleri orada toplanıyordu.

O haşmetli günler içinde Paris’e İstanbul’dan da bir elçi gelmişti: Morali Esseydi Ali Efendi. Fransa hükümet merkezinde ilk daimi sefir olarak boy gösteren bu zeki Türk, Napoleon’la Taleyra’nın güttükleri hoyrat politika yüzünden siyasi başarılar elde edememekle beraber Paris’te kaldığı beş yıl içinde sefarethaneyi bir mihrap halinde yaşattı. Kadın ve erkek, bütün tanınmış Fransızlar, o mihrabı ziyaret için âdeta yarış yapıyorlardı.

Bu Türk elçisi, belirli günlerde kabul ettiği misafirlerine bol bol armağanlar dağıtırdı, davet olunduğu balolara bile eli boş gitmezdi. Fransız kadınlarının ondan âdeta yalvara yalvara istedikleri hediye ise gülruhuydu. O devirde Türklerin pekiyi bir şekilde yapıp seve seve kul-

landıkları bu keskin esansa Fransız kadınları bayılıyorlardı.

Madame de Recamier'in, sevgili dostu ve kılavuzu Stael'e yazdığı bir mektuptan alınarak yukarıya konulan sözleri onun Morali Ali Efendi ile yaptığı bir konuşmayı ve bu gülruhu dağıtma meselesini anlatmaktadır. Madam'ın Türk elçiye için için hayranlık gösterdiği anlaşılmakta olduğu gibi Ali Efendi'nin de ona karşı kayıtsız kalmadığı tahmin olunur.

Madame de Recamier, yine dostu Stae gibi, Napoleon Bonaparte'ın gazabına uğradı, Paris'ten sürüldü, birçok sıkıntılar çekti ve fakat o elemli hayat içinde sevmekten, sevimekten geri kalmadı. Bir müddet Benjamin Constant'la sevişti, sonra yüreğini Chateau Briand'a verdi ve ölünceye kadar bu aşka sadık kaldı.

Ölümü 1849'da ve Chateau Briand'dan bir yıl sonradır.

Galland'ın Fikirleri¹

Türkçeyi öğrenmeden önce Türklerin sesinde Troubadour şarkılarının yiğitliğinin ahengini seziyordum, geceyi gündüze katıp Türkçeyi öğrendikten sonra ise her Türk'ün Roland gibi konuştuğunu anladım.

¹ Galland'ın sözleri *Seyahat, Hatıralar* adlı eserinden alınmıştır.

Biz Türkçeyi ancak öğreniyoruz, fakat konuşamıyoruz. Bu kıvrak dili hem tatlı, hem heybetli konuşabilmek için Türk doğmak gerek. Bununla beraber Türkçeyi öğrenmek benim için bir bahtiyarlık oldu. Çünkü Türk'ü anlamak için kendisiyle mutlaka tercümansız konuşmalıdır. Tercüman, ışığı örten zevksiz bir perde oluyor. De Lahey'in, oğlunun, efendim Marquis de Noventel'in başına gelenler hep bu tercümanlar yüzündendir. Türkler kendilerini anlamayanlara -kim olurlarsa olsunlar- kendilerini anlatmak yolunu biliyorlar. Onları bu yola niçin sürüklemeli?²

Galland

-
- ² Galland'dan alıp yukarıya koyduğumuz sözlerin zevkine erişebilmek için Troubadour şarkılarının Orta Çağ hamasi ruhunu söyleyen eski Fransız şiirleri olduğunu, Roland'ın da Fransız kahramanlığını temsil eden bir tip bulunduğunu hatırlamak gerekir. (De Lahey'in, oğlunun ve Novantel'in başına gelenler) ibaresi ise şu tarihi olayları hatırlatır: De Lahey, İstanbul'da Fransa elçisiydi. Köprülü Mehmet Paşa Erdel Seferi'ne giderken onu Edirne'de dövdürüp hapsetmişti. Elçilik görevini üzerine alan oğlu da babası gibi dayak yedi ve hapse atıldı. Novantel'in başına gelen de aynı şeydir. Bu zat, Köprülü oğlu Fazıl Ahmet Paşa'nın huzuruna girince protokol kurallarını riayet gösterip başını gerektiği kadar eğmemişti. Çavuşlar ensesine yumrukla vurup yüzüstüne düşürdüler ve bu suretle protokol kuralını yerine getirdiler. XIV. Louis, Galland gibi düşünmemiş olacak ki bu işleri hoş görmedi, De Lahey'lere yapılan, hakaretlerin öcünü almak için Avusturya Seferi'nde Türkler aleyhinde yardımda bulundu, Novantel'in dövülmesi üzerine Mısır'ı işgal için donanma hazırlamaya koyuldu. Fakat yine Novantel, Fransa'ya temin ettiği iktisadî kazançlarla bu teşebbüsün önüne geçti.

Galland Kimdir?

1667'de İstanbul'a Paris'ten bir elçi geldi. "Güneş Kral" diye anılan XIV. Louis'yi temsil ediyordu, adı da Marki de Novantel'di. Bu adamın yanında zeki bir delikanlı bulunuyordu. Daha İstanbul'a adım atar atmaz dört yana başvurmaya başlamış, hocalar bularak Türkçe öğrenmeye koyulmuştu. Durmadan, dinlenmeden çalışıyordu, dil öğreniyordu. İşte Galland bu adamdır. Fransa'nın Rollot kasa-basında doğmuştu. Fakir bir ailenin çocuğu olduğu için onun bunun yardımıyla okuyabilmişti. Fakat çok zeki, çok çalışkan olduğundan hem iyi bir tahsil yapabilmiş, hem de şahsı üzerine dikkat çekmek yolunu bulmuştu. Marki de Novantel'le birlikte -yirmi bir yaşındayken- İstanbul'a gelmesi de işte bu meziyetlerinden dolayıldı.

Galland, İstanbul'da beş yıl oturdu, Türkçeyi mükemmel surette öğrendi, üstelik Arapça ve Acemce de tahsil etti, bir Doğu uzmanı olabilmek için gereken ilk sermayeyi temin etmiş oldu. Galland bir yandan dil öğrenip ilmi araştırmalar yapıyor, bir yandan da devrin gafletinden yararlanarak yok pahasına güzel eserler topluyordu. Onun kitap, kumaş, gümüş ve altın eşya olarak Paris'e götürdüğü eserlere paha biçilemez. İşte bu açıkgözlülüğü ve bu hizmeti yüzündendir ki Fransa'ya dönüşünde Güzel Sanatlar Akademisi'ne girdi, Krallık Koleji'ne de Arapça öğretmeni oldu. Galland Türkçeye ve Türklüğe ait birçok eserler yazdı. Malcolm, Sprenger, Golineau, Weil, Goldzieher, Dozy gibi Doğu'ya ve İslamiyet'e dair eser yazan meşhur adamlardan çok önce bu konularla uğraştı, Kuran'ı bile tercüme etti. Meşhur *Binbir Gece Hikâyeleri*'ni de edebî bir üslûbla, Fransızcaya çeviren odur.

Ölümü 1715'te ve Paris'tedir.

Montecuccoli'nin Fikirleri¹

Sihirli kutu Saint Gottard'da açıldı, içinden ne alev çıktı, ne duman. Bu kutu, Türkleri temsil ediyordu ve açılmasının bir felâket olacağına -asırlardan beri- inanılıyordu.

Fakat ben, Sen Gotard'a kılıcımın ucuyla açırıp de boş gördüğüm kutunun sahte olmasından korkuyorum.

Bu kutu, belki taklit edilmiştir. Çünkü mağlup, hâlâ ayaktadır, hâlâ sihirli kudretini muhafaza ediyor. Türkler daha dün Neuhoesel önünde galip bulunuyorlardı, bugün Raap kıyısında mağlup. Bir asker gözü, o galiple bu mağlubun aynı şey olduğunu sezmekte güçlük çekmez.

Eisenburg Anlaşması'nda Türklere niçin zincir vurmadığımızın sebebi işte budur, bu seziştir. Evet, Sen Gotard'a yendiğim Türklere Ayzenburg'da sırtı yere getirilememiş bir düşman muamelesi yaptım. Çünkü onlar ölmeyi biliyorlar. Ben de ölmeyi bilen bir milletin yenilemeyeceğini bilecek kadar tecrübeliyim.

Montecuccoli

¹ Montecuccoli'nin sözleri, J. Albert Pabricius'ün *Viyana Evrak Hazinesinde Vesikalar* adlı eserinden alınmıştır.

Montecuccoli Kimdir?

XVII. yüzyılın en çok tanınan ve anılan yüksek kumandanlarından biridir, 1609'da adını taşıdığı kasabada doğdu, 1625'te Avusturya ordusuna girdi, on yıl sonra kolonel ve 1644'te mareşal oldu.

Bu şöhretli askerin hemen hemen bütün ömrü savaş meydanlarında geçmiştir. Bugün doğuda, yarın kuzeyde,

öbür gün batıda, daha öbür gün güneyde ordular idare etti, savaştan savaşa geçti, devrin en büyük askerlerinden biri olarak tanındı.

O yüzyıldaki siyaset buhranları, Avrupa dengesindeki kararsızlık Avusturya'yı daima seferber vaziyette bulunduruyordu. Bu devletin belli başlı iki büyük kaygısı vardı: Avrupa hegemonyasını Fransa'ya kaptırmamak ve Macaristan'ı Türklerden almak! Polonya; Erdel, İsveç, Flemenk meseleleri de bu iki kaygıya bağlı siyasi dertlerdi.

İşte Montecuccoli bu vaziyetin yetiştirdiği bir kumandandı. 1645, 1646, 1647 yıllarındaki İspanya paylaşım savaşlarına karıştığı gibi bir aralık Lehistan'ı Türkiye koruyucusu Rakoçi'ye, Danimarka'yı İsveç'e karşı müdafaa eden Avusturya ordularının başında bulundu. 1664'te Türklerle karşı karşıya bulunuyordu. Fakat kumanda ettiği orduda iyi teçhiz olunmuş Fransız fırkaları da vardı. Bir yıl önce Neuhoesel-Uyvar Zaferi'ni kazanan Türkler de Köprülüoğlu Fazıl Ahmet Paşa'nın idaresi altında ilerliyorlardı, iki ordu Raab (Türklerce Yanık) suyu yakınlarında ve Sen Gotar manastırı önünde karşılaştı ve kanlı bir savaş yapıldı. İşte Montecuccoli bu savaşta büyük bir idare ve manevra kabiliyeti gösterdi. Türklerin mertçe çarpışmalarına ve on bin şehit vermelerine rağmen galip geldi.

Fakat onun yukarıya konulan sözlerinden de anlaşıldığı üzere bu zafer, Avusturyalılara hiçbir şey kazandırmış olmadı. Türkler, ancak mevcut durumun korunması şartıyla barışı kabul ettiler.

Türlere karşı Fransa'dan büyük yardım gören ve bu yardım sayesinde Sen Gotar'da başarı kazanan Mareşal Kont Montecuccoli'yi sekiz yıl sonra Fransızlar aleyhine

savaşırken ve Rhin kıyılarında dolaşırken görüyoruz. Dünkü dostlar şimdi boğaz boğaza gelmişlerdi ve Montecuccoli, Sarre mıntıkasında Fransa'nın en şöhretli kumandanı Turenne ile boy ölçüşüyordu.

Hayatı bu suretle savaş içinde geçen bu yorulmaz asker, yetmiş iki yıl yaşadı, 1681'de Linz'de öldü. İki sene daha yaşasaydı Viyana'nın Türkler tarafından ikinci defa sarıldığını görecekti ve onların sırtlarının henüz yere gelmediği hakkında verdiği hükmün doğruluğunu daha iyi anlayacaktı.

Mareşal Montecuccoli Viyana'daki l'academie Caroline de Sciences vakfının kurucusudur. Bütün askeri hayatı, seferlerini ve o devrin askerliği hakkındaki düşüncelerini ihtiva eden hatıraları da basılmıştır.

TASSE
CAHIZ

NAPOLEON BONAPARTE

WILLIAM PITT

DEMIRBAŞ ŞARL

SEMAME

KONT DE BONNEVAL

LADY MONTAGUE

CHATEAU BRIAND

CAMPANELLA

PRENS EUGENE

LORD BEACONSFIELD

ÇERNAYEV

COMENIUS

MOLTKE

HZ. MUHAMMED

PIERRE LOTI

LORD BYRON

DECAMPS

HAMMER

LAMARTINE

THÉOPHILE GAUTIR

MADAME DE RÉCAMIER

GALLAND

MONTECUCCOLI

ISBN 978-605-5143-41-1

9 786055 14341

LYA PROMS. SERISI
9 786055 14341

249265
AYY
9786055143411